

СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ ВО ОПШТИНИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

КАПАЦИТЕТ РИЗИЦИ ПОТРЕБИ

Република Северна Македонија
Министерство за труд
и социјална политика

THE WORLD BANK
IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP

SSIP

Проект за подобрување на
социјалните услуги

Автори:

Марјан Петрески
Универзитет Американ колеџ Скопје
marjan.petreski@uacs.edu.mk

Деспина Туманоска
Finance Think – Институт за економски истражувања и политики, Скопје
despina.tumanoska@financethink.mk

Благица Петрески
Finance Think – Институт за економски истражувања и политики, Скопје
blagica.petreski@financethink.mk

Рецензија:

Ана Томовска - Мисоска
Универзитет Американ колеџ Скопје

Студијата е изработена во рамки на договорот за “Оценка на потребите од социјални услуги на општинско ниво” помеѓу Министерството за труд и социјална политика (Проект за подобрување на социјалните услуги), како нарачател, и ФИНАНЦЕ ТХИНК - Институт за економски истражувања и политики, како изведувач. Краен корисник на истражувањето е Министерство за труд и социјална политика. Мислењата во оваа публикација се од авторите и не неопходно ги одразуваат ставовите на нарачателот.

Социјалните услуги во општините во Северна
Македонија: капацитет, ризици, потреби

Јуни, 2020

Содржина

▶ 1. Вовед	6
▶ 2. Методологија и собирање податоци	10
▶ 3. Анализа на капацитетите за испорака на социјални услуги	13
3.1. Установи за социјална заштита	15
3.2. Општини	21
3.3. Згрижувачки семејства	26
3.4. Здруженија	27
▶ 4. Анализа на социјалните ризици	32
4.1. Старост	39
4.2. Ризици во детството	40
4.3. Физичка и интелектуална попреченост и сетилни нарушувања	42
4.4. Насилство	43
4.5. Бездомништво	43
4.6. Неспособност за социјална реинтеграција	44
▶ 5. Анализа на потребите за подобри социјални услуги	48
5.1. Инфраструктурни и човечки потреби	49
5.2. Потребите низ призма на социјалните ризици	53
5.3. Потребите од нови социјални услуги	55

▶ 6. Заклучок	60
▶ Референции	63
▶ Анекси	64
Анекс 1 - Неструктуриран прашалник	66
Анекс 2 - Водич за лицата што спроведуваат интервјуа за потребата од социјални услуги во општините	68
▶ Содржина на сликите	
Слика 1 – Институционална поставеност на давателите на социјални услуги	14
Слика 2 – Карта на социјалната состојба во општините во Северна Македонија	30
Слика 3 - Корисници на социјални услуги	34
Слика 4 – Социјална карта на Северна Македонија според приматели на социјален паричен надомест	36
Слика 5 – Идентификација на ризиците според институции	38
Слика 6 – Социјална карта на Северна Македонија според лица изложени на социјален ризик	46
Слика 7 – Карта на социјалните потреби во општините во Северна Македонија	58

01

Вовед

Законот за социјална заштита (Службен весник на РСМ 104/19) ја дефинира социјалната заштита како систем од мерки, активности и политики, кои имаат цел спречување и надминување на основните социјални ризици на кои се изложени граѓаните на Република Северна Македонија. Социјален ризик е состојба што може да го наруши или оневозможи нормалното функционирање поради старост, болест, попреченост, повреда или смрт. Генерално, мерките што се преземаат за спречување или намалување на овие ризици се поделени на: социјална превенција, социјални услуги и парична помош од социјална заштита.

Услугите за социјална заштита се поделени во шест групи: 1) информирање и упатување, 2) стручна помош и поддршка, 3) советување, 4) услуги во домот, 5) услуги во заедницата и 6) услуги за вон-семејна заштита. Носители на социјалните услуги се Владата преку Министерството за труд и социјална политика и Општините, а за обезбедување квалитетни социјални услуги во согласност со локалните потреби, клучно е вклучување на сите засегнати страни (сегашни и потенцијални даватели и корисници) во процесот на создавање и испорака на услугите од социјална заштита. Тоа значи дека процесот е интеракција на лица со различни очекувања, обврски и права што можат да бидат попречени од разни проблеми како недостиг од ресурси, несоодветни организациски решенија или непочитување на законските одредби.

Општините, како главни носители на социјалната заштита, законски се задолжени да донесуваат годишни програми од областа на социјална заштита, во согласност со националната програма за социјална заштита, каде што се дефинираат и социјалните услуги што ќе се испорачуваат до локалното население. Најчесто, овие програми се дел од годишните програми за работа на Општините и се изработуваат само од поголемите општини, што не е случај со помалите, особено рурални општини. Отсуството на сектор за социјална заштита, па дури и лице надлежно за социјална заштита вработено во Општината, е една од причините за непочитувањето на оваа законска одредба од помалите (рурални) општини. Најчесто, овие програми се кратки и во нив се предвидува проширување и / или подобрување на постојните услуги за социјална заштита, определениот буџет и рокот за нивна испорака. Во најголем број случаи, Општините предвидуваат испорака на социјалните услуги во рамки на проектот општинскокорисна работа, а ретки се примерите на општини што издвојуваат сопствени буџетски средства, како Општина Битола. Едно спроведено набљудување на програмите за социјална заштита на општините Велес и Пробиштип укажува на потребата од вложување повеќе човечки и финансиски ресурси, со цел превенција и надминување на социјалните ризици на кои е изложено локалното население (ИДСЦС, 2017).

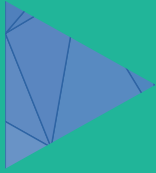
Локалниот карактер на социјалните услуги и на социјалната заштита во целина е ставен во фокус со процесот на децентрализација што забрзано почна во 2004 година, со цел намалување на улогата на државата како главен носител на социјалната заштита и засилување на улогата на Општините при создавање социјални услуги во согласност со потребите на локалното население. Ова беше особено истакнато во програмата за остварување на социјалната заштита за 2006 година, кога МТСП стави акцент на продлабочување на децентрализацијата на социјалната заштита, за што Општините беа задолжени да изработат локални акциски планови за социјална заштита и да формираат координативни тела за спроведување на социјалната заштита на локално ниво. Тоа, беше прв чекор за утврдување на ризиците и на потребите од услуги за социјална заштита на локално ниво, со цел испорака на социјални услуги во согласност со специфичните потреби на локалното население.

Социјалните услуги на локално/општинско ниво се документирани и истражувани претходно, но најчесто парцијално, односно со фокус на одредени општини и / или фокус врз некој социјален ризик. На пример, Институтот за човекови права „Лудвиг Болцман“ (2010) ги утврдуваше состојбите и потребите за социјално вклучување на локално ниво, со акцент на обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа и други актери во општините Прилеп, Сарај, Чашка, Кичево, Штип и Радовиш, преку интервјуа и фокусни групи со локални засегнати страни. Наодите покажуваат дека во овие општини преовладуваат ризиците од старост, детство и попреченост, но услугите за социјална заштита на овие категории лица се ограничени, пред сè, поради недоволниот капацитет на домовите за стари лица, недостигот од дневни центри за лица со попреченост повозрасни од 26 години и отсуството на пристап за работа со злоупотребувани деца и со деца индиректни жртви на семејно насилство. Во друга иницијатива, капацитетите, ресурсите, социјалните проблеми и потребите од социјални услуги беа испитани во четири пилот-општини (Ресен, Гостивар, Петровец и Кочани), а локалните засегнати страни вклучени во создавање и во испорака на социјални услуги беа обучени за развој на социјални услуги во согласност со утврдените потреби на ранливите граѓани (МТСП, 2012). Социјалните проблеми и потреби на ранливите граѓани во осум општини (Неготино, Липково, Берово, Пехчево, Студеничани, Чашка, Радовиш и Конче) беа идентификувани од Институтот за човекови права „Лудвиг Болцман“ (Трбојевиќ, 2012), а заклучокот е дека сиромаштијата и невработеноста се најзастапени социјални ризици во овие општини, па локалните носители на социјалната заштита се концентрирани на обезбедување парична помош, наспроти услуги за социјална заштита. Како резултат на невработеноста и на сиромаштијата, во општините се јавува подем на употребата на алкохол и на дрога, семејно насилство и малолетничка

деликвенција, но речиси не постојат услуги за превенција и / или лекување на овие состојби. Спроведениот мониторинг на испораката на социјалните услуги во општините Прилеп и Долнени покажа дека на локалното население му се достапни социјални услуги што третираат само два социјални ризици, старост и попреченост, но потребно е нивно подобрување за да одговораат на потребите на населението што живее тука (Јосифовска и Петрески, 2018)

Ова, покажува дека не постои единствена анализа што дава сеопфатен преглед на социјалната карта на сите единици на локална самоуправа во земјава. Единствено, направен е преглед на сите постојни социјални услуги по региони, од ЈУ Завод за социјални дејности (2017) не земајќи ги предвид ризиците и потребите на локалното население. Оттука, целта на ова истражување е да ги идентификува локалните потреби, социјални ризици и капацитети за испорака на социјални услуги во сите 80 општини во Република Северна Македонија, преку анализа на соодветните податоци и документи, како и разговори со локални засегнати страни вклучени во овој процес (единици на локална самоуправа, центри за социјална работа, сегашни и потенцијални даватели и корисници на социјални услуги), спроведени во периодот август-ноември 2019 година.

Студијата е организирана на следниов начин. Делот 2 ги објаснува користената методологија и податоци. Делот 3 дава преглед на постојните капацитети за испорака на социјални услуги и нивна квалитативна оценка од перспектива на лицата со кои е направено интервју. Во дел 4 се дефинирани и анализирани социјалните ризици присутни на локално ниво. Делот 5 ја анализира потребата од нови, подобри, попростапни и подиверзификувани социјални услуги од аспект на инфраструктура, човечки ресурси и социјални ризици. Последниот дел ја заклучува студијата.

02

Методологија
и собирање
податоци

Методологијата на оваа анализа се заснова на два столба: документациска и теренска анализа. Документациската анализа има цел да ја оцени сегашната состојба со давателите на социјалните услуги, како и потребите наведени во постојни студии, стратегии, акциски планови и извештаи подготвени од Министерството за труд и социјална политика, Центрите за социјална работа и самите Општини. Документациската анализа ќе обезбеди и податоци за бројот на корисници на различни видови социјален надомест по општина, како и за бројот на домаќинства и на лица изложени на различни видови ризици по општина. Вкупно, вака подготвениот преглед на состојбите овозможува основа за дизајнирање неструктуриран прашалник, преку кој се спроведува теренската анализа.

Теренското истражување се заснова на интервјуа со соодветните засегнати страни, кои, главно, ги вклучуваат, но не се ограничени на:

- Претставници на Општините
- Службеници што работат на социјални прашања (на пр., раководителите на центрите за социјална работа, службеници во Општините одговорни за социјалните услуги и сл.)
- Даватели на социјални услуги (службеници / администратори на институциите што обезбедуваат социјални услуги, на пр., старски домови, центри за лица со попречености, дневни центри и мали групни домови и сл.), особено земајќи предвид дали овие се на општинско или национално ниво, јавни или приватни даватели
- Во специфични околности, интервјуа со претставници на тековни или потенцијални корисници на социјални услуги (здруженија на лица со одредена попреченост).

За идентификување на лицата со кои е направено интервју се искористи методот на снежна топка. Во првиот чекор, обележани се клучните фактори во процесот и се обезбедени податоци преку јавно достапната листа на Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Во следниот чекор, обезбедени се имиња на сите потенцијални лица за интервју, преку листа добиена од МТСП. Тоа, најчесто, се лица од центрите за социјална работа (ЦСР). Преку допис за номинирање лица што работат или ја познаваат темата за социјални услуги, обезбедени се имиња на лицата за интервјуа во Општините и во центрите за социјална работа. Лицата со кои е направено интервју, а се застапници на давателите на услуги беа избрани и преку документациско истражување и отворен повик за пријавување. Потоа, се примени пристапот озгора-надолу, така што номинираните претставници од ЦСР беа искористени

за да овозможат контакти со раководителите на институциите што се даватели на социјални услуги, а кои работат во општината. Тие беа натаму искористени за да овозможат контакти со други (на пр., приватни) даватели на социјални услуги и сегашни и потенцијални корисници на социјалните услуги. На ваков начин се дојде до листа со 700 потенцијални лица со кои може да се направи интервју.

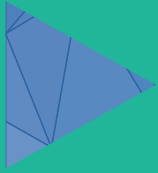
Вториот чекор се однесува на дефинирање неструктуриран прашалник што се користеше за време на интервјуто. Прашалникот е дефиниран околу четири клучни теми:

- Постојните социјални услуги
- Постојната инфраструктура за испорака на социјалните услуги
- Социјалните ризици во општината
- Потребата од нови социјални услуги.

Прашалникот е достапен во анекс 1.

Третиот чекор е спроведување на интервјуата. Во процесот на спроведување интервју, идентификувавме дека еден дел од првично избраните лица и организации немаат доволно информации, не работат во областа или веќе не се активни, а во еден дел не изразија заинтересираност да дадат интервју. Првичната мапа беше редуцирана на контакти со најголем потенцијал за придонес со информации. Оваа фаза опфати 362 интервјуа, т.е. во просек 4,5 интервјуа по општина. Во оваа фаза се појавија три клучни предизвици: недоволно познавање на опфатот на социјалните услуги и на потребата; недоволен број даватели на услуги што може да понудат длабински информации; и временско ограничување за реализација на интервјуата во договорниот период поради тешкотија да се закажат интервјуата, посебно со институциите. Сите интервјуа се снимени и транскрибирани на македонски јазик.

Методот на анализа на интервјуата е двоен. Интервјуата на секоја општина се анализираат по општина за да се добие синтетички извештај за моментната состојба и за главните наоди. Во вториот дел, сите интервјуа (на национално ниво) се анализираат заедно за да се изработи овој национален синтетички извештај, со цел да се разбере моментната состојба, социјалните ризици, социјалните потреби и потенцијалите за подобрување. За оваа задача користиме MaxQ-DA, софтвер за квалитативна анализа на податоци, што, главно, овозможува систематизација на главните идеи за истражената тема.

03

Анализа на
капацитетите
за испорака на
социјални услуги

Анализата на социјалните услуги на општинско ниво во Северна Македонија ја почнуваме со преглед на постојните капацитети и нивна квалитативна оцена од перспектива на лицата со кои е направено интервју. Оцената на капацитетите е неопходна за да може да се согледа нивната усогласеност со присутните ризици во општината, од што ќе произлезат и потребите за подобрување и за нови социјални услуги. Давателите на социјални услуги се претставени на **Слика 1**. Во продолжение ги анализираме нивните капацитети по редоследот од сликата.

Слика 1 – Институционална поставеност на давателите на социјални услуги

Извор: Приказ на авторите, врз основа на надлежностите од законската регулатива

3.1. Установи за социјална заштита

Во земјата има 30 центри за социјална работа (ЦСР), најголем дел од нив меѓуопштински (односно покриваат повеќе од една општина). Седиштата на ЦСР се најчесто во урбана општина, а во другите општини (од кои дел се со претежно рурален карактер) нема ниту подрачни канцеларии или, ако ги има, не се целосно функционални: *Во секое од петте околни општини да се отвори канцеларија, одредени општини имаа предвидено просторија, во сите пет општини околу нив МТСП има доставено мебел, компјутерска опрема и сè што треба... Не, по општините нема инфраструктура, тие имаат само канцеларии направени за отварање, меѓутоа сè уште нефункционални (ЦСР Тетово).* Само во неколку општини има подрачни канцеларии во кои има по еден вработен, без соодветна опрема (компјутер со софтвер), па работата во тие канцеларии е сведена на информирање и на собирање документација од локалното население: *За обична потврда странката треба да оди во Паланка затоа што јас тука немам, а треба да биде потпишана и од директорот и да се стави печат во архива за да биде валидна таа потврда.* (Општина Ранковце и ЦСР Ранковце). Во некои општини, еднаш-двапати месечно доаѓа лице од ЦСР, со цел информирање на населението: *Има подрачна канцеларија, има еден социјален работник што еднаш во неделата работи во подрачната канцеларија, меѓутоа уште... нема компјутер, нема систем, значи за сè што треба да се оствари, сепак, треба да се оди во Св. Николе.* (ЦСР Свети Николе за Општина Лозово).

Во речиси сите општини во општинските згради се отстапени канцеларии за отворање подрачни канцеларии на ЦСР, но не се отворени поради проблемите наведени погоре. Главен недостиг на сите ЦСР е ограничениот кадар, што доведува до метеж, бавно завршување на работата и незадоволство кај корисниците. На пример, во ЦСР Струга недостигаат социјални работници и има само еден педагог, а бидејќи најчесто се работи во интердисциплинарни тимови недостигот на соодветен кадар е проблем во работењето:

Во тимот се присутни четири профила, социјален работник, педагог, психолог и правник. Во моментот, ЦСР Струга има недостиг од социјални работници, така што е пожелно да се разгледа можност за некои нови вработувања за овој профил и педагог, имаме еден педагог што ја покрива целата работа и работи со сите тимови, а тоа не е во ред... Имаме недостиг од социјални работници што се вклучени во материјални давања, а не во услуги. Во услуги уште е тука колешката, но за кратко време и таа си заминува в пензија, така што тимовите во стручниот центар ќе останат без социјални работници. Еден е и ја покрива целата работа на Центарот за социјална заштита, и тоа е многу малку, колку и да сака човек да се труди поквалитетно да си ја заврши работата, не ќе може.

Честа е појавата во некои ЦСР да ги нема сите стручни профили, што е спротивно на законските прописи. Во ЦСР има тимови што нудат стручна помош и поддршка / советување, но најчесто станува збор за еден тим што третира различна проблематика (семејно насилство, разводи, малолетничка деликвенција и сл.) што доведува до преоптовареност на кадарот: *Координатор сум на тимот што работи со деца и со малолетници и член на стручен тим што работи со насилство и со зависности, со педофилија, со бездомници, со психијатриски болни. Ние сме малку овде и работиме, покриваме различна проблематика (ЦСР Гостивар).* Оттука, се доведува во прашање квалитетот на понудената услуга или одредени услуги се гаснат: *Советувалиштето, со новиот акт за внатрешна организација, веќе не постои... од едноставна причина што поголем дел од помалите центри за социјална работа имаат еден стручен тим. И замислите каква е таа нелогичност, истиот стручен тим што работи со странката за одреден проблем, потоа да работи и во советувалиште (ЦСР Винаца).*

Дел од ЦСР немаат соодветни простории во кои би укажале стручна помош / советување, па овие услуги се изведуваат во обичните канцеларии на вработените, како, на пример, во Велес каде што просториите припаѓаат на Агенцијата за вработување: *...Не се наши [просториите, н.з.], туку ги користиме од бирото за вработување, двата дневни центра за лица со посебни потреби ги користиме од клубот во Чашка и во Богомила, меѓутоа... немаме простор, особено поголеми простории, разиграна просторија за видувања... мали се и несоодветни. Дополнително, најголем дел од ЦСР се непристапни за лица со телесна попреченост бидејќи немаат пристапна рампа и лифт: *И од канцеларијата и од општината пристапот не е обезбеден за лицата со попреченост, со тоа што видовте дека општината е со скали, така што ако евентуално дојде некое лице ние од службите слегуваме за да му помогнеме колку можеме... (ЦСР Ранковце и Општина Ранковце).**

ЦСР ги нудат социјалните услуги за информирање и упатување, стручна помош и поддршка и советување, а раководат и други центри / установи (дневни центри, центри за привремен престој, групни домови, семејства за згрижување) што функционираат во општините за кои се надлежни. Кога станува збор за информирање и за упатување, дел од здруженијата и институциите истакнуваат дека би било добро кога би се вовеле повеќе мобилни тимови и тие би добиле поголема поддршка за да може подобро да им се помогне на тие на кои им е потребна помош и да се избегне стигматизација: *Не големи формални институции, не канцеларии, затоа што и луѓето бараат малку интимност, тие не сакаат да ги гледаат дека влегуваат во големи институции, подоцна ќе се вратат... викаат „Тој оди таму“... Овие се сензитивни категории граѓани на кои, буквално,*

многу им значи како ги гледа заедницата... Затоа овие мобилни тимови можат многу дискретно да влезат, да излезат, да посредуваат, и да ги надминат овие бариери (СОС Детско Село). Ваквите тимови би биле особено корисни за луѓето од руралните средини.

Во моментот не постојат посебни центри за социјални услуги што нудат услуги за дневен и привремен престој, па овие услуги ги нудат ЦСР. Од **центрите за дневни услуги**, во моментот има само центри за дневен престој на лица со попреченост во сите општини каде што е седиштето на ЦСР, освен во Радовиш, Демир Хисар и во Струга.

Во дневните центри престојуваат корисници од различна возраст, со голема хетерогеност: *Кај нас се повозрасна група, со повеќе од 18 години, највозрасниот корисник има 41 година, четворица корисници се помлади од 18 години. Двајца се вклучени во редовно образование, едно со аутизам доаѓа по наставата, а другото лице е со церебрална [парализа] и сега е деветто одделение, наша обврска е да ги однесеме и да ги земеме од училиште (Дневен центар Македонска Каменица), што најчесто е причина родителите на помали деца со попреченост да одбиваат да ги носат во дневниот центар, како на пример: ...најмалото е девет години, најстариот е 35 години, што не е убава слика за некој родител што доаѓа со мало дете на врата за да го вклучи во Дневен центар, кога ќе ги види, тие веќе се возрасни лица и вика „Како моето дете со толку возрасни лица во иста просторија?“, настрана, просторот ни е многу мал. Значи имаме две простории, каде што можеме да ги поделиме во групи, и, сепак, возраста претставува проблем (Дневен центар Гостивар). Овој проблем ќе се зголеми и со тенденцијата во центрите да се дава поддршка и на деца што се на предучилишна возраст: ако дневниот центар добие нов начин на работа, односно вклучување лица... од три до шестгодишна возраст, со кои нема да биде лесно за работа, ќе бидат потребни и други профили. Ние немаме логопед. Ние немаме негувателка (Дневен центар Куманово).*

Во еден дневен центар се сместуваат лица со различен вид попреченост: Тука се со интелектуална попреченост и тоа умерена, тешка и длабока интелектуална попреченост, комбинирани пречки на деца, со церебрална парализа, аутизам, синдроми како Даунов синдром (Дневен центар Тетово). Сите тие имаат различни потреби и потребен е различен пристап и третман. Центрите често се соочуваат и со несоодветни услови за работа и со недостиг од опрема за соодветна помош на корисниците:

Нашиот дневен центар, со површина што ја кажав, не ги задоволува моментните потреби, а не идните или за вклучување нови членови. Затоа што ние немаме простор, ние имаме пречки во просторот. Нам под

итно ни е потребна сензо-моторна соба за развивање сензо-моторни способности и активности на сите психички процеси кај овие лица, што ни е неопходни за сите видови попреченост. ...Потребен ни е кабинет за индивидуална работа за вакви лица. Еве каде работиме индивидуално: Јас и вие правиме интервју, дефектологот работи. Меѓутоа, ние поминуваме и преку тоа, само да работиме. Само да не стои работата. Тоа се тие пречки, просторни, кои се неопходни за успешна работа во еден дневен центар (Дневен центар Куманово).

Речиси сите дневни центри имаат недостиг од кадар. Освен што нема доволен број вработени што би нуделе поквалитетни услуги, нема ниту вработени од сите потребни профили за давање комплетен третман на корисниците, како, на пример, во Ресен, каде што бројката на кадар и профилите со кои располага центарот со тек на време се намалиле: *Во нашиот дневен центар кога се отвори во 2007 година од стручен кадар имавме дефектолог, психолог, социјален работник и медицинска сестра, а подоцна ни се вклучи и уште еден социјален работник, а двајцата социјални работници беа повлечени во ЦСР, и останавме само дефектолог, психолог и медицинска сестра. Сега сме само дефектолог и медицинска сестра, всушност таа е административен техничар, ајде да не навлегувам во тоа (Дневен центар Ресен). Тоа понекогаш прави и проблеми со давање соодветен и квалитетен третман на корисниците: Мислам дека самите родители реагираат дека кадарот не е соодветно обучен, дека треба обуки... И бројот и колку е обучен кадарот, можеби треба специјални обуки (Ехо Штип). Често тоа значи дека за да се добие одреден вид поддршка и помош, лицата со специјални потреби треба да патуваат во други места или услугата да ја добијат приватно: значи, ни недостигаат социјални работници, ни недостигаат логопеди. Многу родители бараат логопед, ние немаме, па ги упатуваме каде што има, овде во Гостивар, тие што ги знаеме, приватно, нормално, или во Тетово, во Скопје. (Дневен центар Гостивар) Исти вработени се грижат за хигиената во центарот: Петок ни е ден за чистење. Ние чистиме, бришеме, метеме, сè правиме сами. (Дневен центар Ваница) Работат со корисниците, вршат административна работа, па дури во некои центри се и возачи на организираниот превоз.*

Програмите за работа на дневните центри се поделени според возраста на корисниците, односно постојат посебни програми за корисниците помлади од 18 години и за тие што се повозрасни од 18 години... *И, сега, за тие помлади од 18 години имаме: развивање на фината моторика, грубата моторика, спортски активности, здобивање културно-хигиенски навики, значи помагање околу храна, облекување, соблекување, ликовна, музичка терапија. Со корисниците повозрасни од 18 години имаме: компјутерска интеграција, како да користат*

разно-разни апарати од работилници. (Дневен центар Гостивар) Сепак, во однос на програмата голем дел од вклучените лица посочуваат дека менталната возраст на корисниците е различна од календарската возраст, па затоа програмите треба да се изработуваат поинаку за да одговараат на менталната возраст: *Децата се поделени во две групи според можности и способности, од [Завод за] социјални дејности се рече да бидат поделени според возраст, меѓутоа возраста кај нас не влијае многу. Може децата што се на поголема возраст да се на многу ниско ментално ниво.* (Дневен центар Куманово) Сепак, вработените во Центрите се трудат да го индивидуализираат пристапот и во дел од нив се изработуваат индивидуални програми за работа.

Дневните центри најчесто работат во периодот од 8 до 14 часот, што не соодветствува со редовно работно време од осум часа, па кај родителите се јавува потребата да работат скратено работно време за да може да се грижат за децата по 14 часот: *Значи, бараме приватно жени за час-два, да најдеш да го причува* (Инклузива Куманово). Затоа, потребно е регулирање на работното време во сите центри од 8 до 16 часот. Во најголем број од дневните центри има организиран превоз, а таму каде што нема, тоа е главна причина зошто лицата со попреченост не го посетуваат: *А тие од рурални средини, тие не можат, не доаѓаат, затоа што такси-превоз им е скап* (Дневен центар Куманово).

Постојат самонеколку центри за привремен престој, најчесто за жртви на семејно насилство, во Битола, Кочани, Свети Николе и Скопје, каде што капацитетите се многу мали, а поради тајниот начин на работа не добивме доволни информации. Понекогаш таквите услуги се условени и со материјалната состојба на тие на кои им е потребно, па затоа не може да ја добијат услугата: *мајка со пет деца, од кои четири беа ученици, од Тетово, мажена во Струга, и баш беше жртва на семејно насилство во вистинска смисла на зборот, сакав да ја сместам во шелтер-центар и не ја примија, не може, рече, има приходи, а таа замина кај мајка ѝ и живееја со некоја пензија. Потоа, се врати, се смирија, и ден денес е тука, меѓутоа во дадениот момент, кога требаше да биде згрижена жртвата, во шелтер-центар немаше место, не ѝ примија, не ни сакаа да разговараат* (ЦСР Струга). Исто така, капацитетот на шелтер-центрите не е доволен и не овозможува соодветно да се реагира и да се даде навремена помош: *Имаме проблем со шелтер-центрите, како да реагираме за жртвата од семејно насилство да ја згрижиме привремено кога немаме каде, еден шелтер-центар што е најблиску е во Св. Николе, но е со капацитет за шест лица и е секогаш полн* (ЦСР Радовиш).

Освен Центарот за бездомници во Чичино Село и Пунктот за бездомници во Момин Поток, на локално ниво нема центри за привремен престој на бездомници. Во некои општини, Општините во соработка со ОО Црвен крст, нудат привремен

престој на бездомници во зима. Бројот на евидентирани бездомници не е голем, но се претпоставува дека има многу вакви лица што не се регистрирани: *Статистички, ниту во Министерство за труд, ниту некаде во цела држава, не постои точна бројка, ниту кај нас (Граѓанско здружение Шпреса). Исто така, постои свесност дека има потреба од решавање на проблемите на локално ниво: Имаме проблеми во зимските месеци, кога температурата е ниска, немаме никаква помош за бездомни лица и сме принудени да одиме во Штип или во Струмица (ЦСР Радовиш).*

Од установите за заштита надвор од семејството, идентификувани се само мали групни домови, кои се релативно нови, па не се детектирани големи проблеми, освен потребата за проширување на просторните капацитети: *Сега, најзагрозени се лицата со посебни потреби. Бидејќи, тие со тешки ментални пречки или комбинирани пречки, порано имаше капацитет да се сместат во „Демир Капија“. Сега таа установа, полека, полека, треба да згасне. Ние имаме проблем каде да се сместат тие луѓе. Тие мали групни домови почнаа да функционираат. Се пополнуваат од лица со деинституционализација. Ама, за нови сместувања е голем проблем (ЦСР Куманово).*

Постојат две установи за рехабилитација, во Скопје и во Струмица, но и таму има иницијативи за деинституционализација на дел од корисниците:

Ние направивме два мали групни дома, „Мој дом 1“ и „Мој дом 2“, со корисници што се завршени во нашата установа, кои нема каде да одат, да се вратат во средината од каде што дошле. А се подготвуваат веќе – на едниот дом ова му е четврта година, а на другиот дом ова му е трета година. И сметам дека корисниците може слободно да излезат надвор. Во овој период се работеше многу на нивно осамостојување, значи сами потсредуваат, спијат по еден или по двајца во соба, сами подготвуваат појадок и вечера, сами ја одржуваат личната хигиена... Сè помалку вршиме надзор. Стручното лице за помош се вклучува само кога има потреба... Во двата дома има по осум корисника. Имаме и трет дел, кој треба да биде „Мој дом 3“, со тоа што ќе биде дел за реинтеграција. Сегашниве деца што се корисници на интернатот да бидат сместени во тој дел, и да се работи со нив на осамостојување, на дел од тие што можат да бидат вратени во семејството... (ЈУ Завод за рехабилитација на деца и на младинци).

3.2. Општини

Најголем број од општините нудат социјални услуги само во рамки на проектот општинскокорисна работа (ОКР), и тоа помош и нега во домот на стари лица, помош и нега во домот на лица со попреченост и лични образовни асистенти на лица вклучени во редовно образование. Помош и нега во домот на стари лица нудат речиси сите општини вклучени во овој проект. Услугата е сведена на помош за набавка на намирници, лекови и храна, а таму каде што има медицински лица, се вршат и основни прегледи во домот. Главните мани се сведуваат на тоа што услугата трае само шест месеци (колку што трае проектот ОКР) или, ако продолжува, таа е со прекини поради повторно аплицирање за финансирање. Опфатот на корисници е многу мал: *Има проект за општинскокорисна работа, опфаќа многу малку луѓе и многу малку луѓе се сервисирани, ако има опција, тие бројки да се зголемуваат и да биде континуирана програма и проширување, можеби ќе има некој ефект (Младински клуб Штип), едно ангажирано лице опслужува и по 10-20 стари лица, па е невозможно едно лице да ја користи услугата 80 часа неделно, колку што е пропишано во законот, како што е посочено во следниов пример:*

*Интервјуер: Претходно, колку асистенти за нега на стари лица имаше?
Испитаник: шест. Интервјуер: А колку крајни корисници имаше? Испитаник:
шест. Интервјуер: Тоа се многу луѓе. Испитаник: Да, ама ги посетуваа
по еднаш неделно, не можеше да се постигне зашто е од растурен тип
(Општина Долнени).*

Институционализацијата и дефинирањето на ваквите услуги е проблематично: *Верувајте ми, не е лесно. На кој начин да го институционализираш? Прво треба строго да се дефинира кој тип услуги, конкретно за стари лица, би се нуделе. И сега, кои луѓе би ги нуделе? Колку, кој би ги плаќал тие лица? (Општина Зрновци).*

Помош и нега во домот на лица со попреченост се нуди само во пет-шест општини. Оваа помош повторно најчесто се нуди преку ОКР. Општина Прилеп е дел од проектот за општинскокорисна работа, кој го финансира УНДП. Девет лица, од кои двајца се негуватели за во старски дом, четворица се негуватели во градинка и тројца се лични асистенти (Општина Прилеп), и во соработка со различни организации: Услугите за информирање на граѓаните за нивните права ги нудиме како стручна помош и поддршка и помош и нега во домот на лицата со најтешка попреченост; значи имаме проект околу општинскокорисна работа, осум лица се распоредени на територијата на општина Градско и тие лица им дават услуга на граѓаните што се со најтешка попреченост; на осум семејства, овие услуги ги обезбедуваме со Општината Градско (здружение

Надеж). Кај дел од општините се забележува и свесност за проблемот со ваквите лица, особено откако тие што се грижат за нив во рамките на семејството веќе ги нема: *На социјален ризик се изложени и лицата со попреченост, особено кога ќе им починат родителите и нема кој да се грижи за нив* (Општина Радовиш). Дел од општините истакнуваат дека проблемот понекогаш лежи и во социјалната стигма и неприфаќање на состојбата од семејствата, без чијашто согласност не може да се обезбедат вакви асистенти:

Децата со попреченост - значи порано не беше толку изразено, мислам затоа што родителите не сакаа да се експонира тоа, а сега веќе ние можеме да нудиме, на пример, личен асистент за дете со посебни потреби ако има наод и мислење од лекар, но има родители што не сакаат да извадат наод и мислење од лекар, едноставно не го прифаќаат тој проблем, сметаат дека детето е способно да посетува редовна настава, ама бараат личен асистент, а ние и кога аплициравме за проектот „општинскокорисна работа“, ни рекоа дека нема да се одобри асистент без наод и мислење од лекар (Општина Гевгелија).

Повеќе општини имаат ангажирано образовни асистенти, но опфатот е многу мал, а во помалите општини еден асистент помага на повеќе деца, како во следниов пример: *Да, има потреба од повеќе; имав средба со родители и имаат потреба за образование и за лични асистенти; во училиштата имаме девет, а има потреба од 15 до 20* (Општина Охрид). Ангажирањето образовни асистенти е позитивно бидејќи корисниците подобро се снаоѓаат во училиштата кога имаат такви асистенти: *Имаше барање од родител, чиешто дете оваа година остана без личен асистент; кажа дека по добивање личен асистент детето многу побрзо почнало да ги учи наставните содржини и побрзо да напредува* (Општина Демир Хисар). Но, некои општини истакнуваат дека не ангажираат образовни асистенти бидејќи сè уште немаат идентификувано таква потреба, како на пример, во Шуто Оризари: *Немаме образовни асистенти за деца со попречености затоа што уште немаме идентификувано реално потреба. Баравме од училиштата, не добивме повратна информација дека има потреба. Во оној момент кога ќе алармираат, ние ќе ангажираме.* Ваквиот наод може да се поврзе и со степенот на свесност за корисноста на ваквата социјална услуга. Понекогаш, услугата не може да се обезбеди поради несоодветна соработка со родителите: *Има родители што не сакаат нивното дете да биде категоризирано како дете со попреченост, а детето има пречки. Значи, еден од условите е и детето да биде категоризирано како дете со попреченост. Доаѓаат родители и сакаат да имаат образовен асистент, а не сакаат да го категоризираат детето* (Општина Куманово).

Неколку општини, на пример Валандово, Прилеп и Македонска Каменица,

имаат отворено дневни центри за лица со попреченост, во соработка со МТСП, така што објектот, комуналните трошоци и дел од вработените се на товар на Општините. Во две од овие општини (Прилеп и Македонска Каменица) дневните центри се позитивен пример, пред сè поради доволниот број вработени лица (што го идентификувавме како клучен проблем во речиси сите дневни центри што ги раководи МТСП). Некои од дневните центри што се формирани и раководени од локални здруженија, на пример Дневниот центар за лица со попреченост Порака наша од Куманово, добиваат финансиска помош од Општината, но таквите примери се ретки. Постојат и нови иницијативи во одредени општини за отворање такви центри, како што е, на пример, општина Врапчиште, како рурална општина во која центарот функционира во соработка со невладина организација:

Трет е во Северна Македонија што се отвара во општина Врапчиште, во соработка со невладината организација Имаго плус од Скопје... Тие бараат да им обезбедиме локација за третирање на овие лица и ние објавивме оглас, на тој оглас конкурираа повеќе од 12 лица, од сите сфери на стручноста, психолози, дефектолози, логопеди и други, и ние направивме интервјуа со нив, од каде што произлезе да примиме четири лица, кои беа на обука во организацијата Имаго плус во Скопје и се веќе ангажирани со работа во овој центар што се отвара. Исто така, во меѓувреме се пријавија 10 лица од една до 40 години возраст, кои ќе бидат третирани во тој центар; тоа е почеток, секој почеток е тежок, но мислев за во иднина да им излеземе в пресрет на сите тие лица што имаат вакви потреби.

Некои Општини го финансираат организираниот превоз до / од дневните центри, и тоа е особено случај со руралните општини каде што има недостиг од дневни центри, како, на пример, во општина Жупа, од каде што се плаќа превоз за лицата со специјални потреби до дневниот центар во Дебар.

Четири Општини, Прилеп, Куманово, Берово и Битола, раководат домови за стари лица. Во тие домови се сместуваат и корисници на услугите од околните општини: Основавме дом за стари лица, општинска јавна установа, имаме сместено 29 корисници, не се само од нашата општина, туку и од Кочани, Струмица, Македонска Каменица... Во тек е и тендер за реконструкција на трет дел за да се сместат уште девет корисници; првиот дел беше со 15, па со 14, сега се вкупно 29 корисници (Општина Берово). Некои општини (Чашка и Чешиново-Облешево), во соработка со локалните здруженија на пензионери, имаат отворено дневен центар за стари лица, но начинот на кој функционираат овие центри и степенот на посетеност се на незадоволително ниво бидејќи имаат кратко работно време и услугите се ограничени на делење храна: Ова

е дневен центар, госпоѓата работи овде со скратено работно време од 8.30 до 12.30 часот, значи таа го кажува распоредот, зависи од потребата на луѓето и храната се носи овде со превоз од Велес и стасува негде околу 10 часот. И, затоа е работното време од 8.30 до 12.30 часот, за да може да отвори, да проветри, да исчисти... како што гледате, имаме две главни простории, една кујна каде што се дели храната, и оваа просторија, каде што има неколку маси и столчиња и е како занимална, за да можат старите лица да ја користат за дружење и така (Дневен центар за стари лица Чашка). Вакви дневни центри биле отворени и во Македонски Брод и во Веница, но никогаш не профункционирале. Просториите стојат опремени и се неискористени.

Повеќето општини немаат соодветни капацитети за давање услуги бидејќи најчесто лицата задолжени за услугите имаат и други надлежности, особено во помалите општини: Ние, сè на сè со градоначалникот, сме осум вработени луѓе. Имаме две одделенија. Има лице задолжено за финансиски прашања, јас сум за локален економски развој, проекти, што има комуникација, веб-страница, е-адреса, кореспонденција. Едно лице е задолжено за јавни набавки, знаеш, многу малку луѓе сме (Општина Зрновци). Општините истакнуваат и дека имаат недостиг од стручен кадар за давање социјални услуги: Во општината имаме вработено еден дипломиран социјален работник, кој е раководител на одделение за човечки ресурси, не конкретно во делот на социјална заштита или давање социјални услуги (Општина Веница). Тоа создава проблеми во постојаноста на услугите што се нудат: прво треба да застанеме на здрави нозе, затоа што сега сме на стаклени нозе, не може дневниот центар сега да работи, па да не работи, имаме технички услови и инфраструктура, значи потребен е човечки капацитет, па дури кога ќе го имаме тоа, може да размислуваме за унапредување на услугите (Здружение на лица со церебрална парализа). Дел од Општините ваквите проблеми ги лоцираат во немањето финансиски капацитет и во поделбата на надлежностите: Во Северна Македонија, Општините немаат ни доволно човечки ресурси, секаде, не само нашата, ни буџетски капацитет да излезат на крај со сите овие појави. А, тоа се однесува на централизирана политика, во однос на централната и на локалната власт (Општина Желино).

Во некои случаи, Општините тешко може да најдат заинтересирани невработени лица што би биле ангажирани во активностите на општинскокорисна работа, а кои имаат соодветно образование / квалификации: Значи, неколку години траеше тој проект, оваа година не аплициравме бидејќи имаме проблем, не можеме да најдеме невработени лица. За жал... Еве, оваа година имавме отворен повик за четири негувателки, едвај три се пријавија, две со лиценца, едната заинтересирана, но без лиценца. И сега, дел од парите ни пропаднаа (Општина

Зрновци). Сличен проблем има и со наоѓањето образовни асистенти бидејќи во одредени општини нема невработен кадар со соодветно образование: Оваа година планирав да вклучиме и лични асистенти, образовни асистенти во училиштата бидејќи, реално, има потреба. Се обравивме до училиштата, ни вратија дека има четири ученици на кои им е потребен образовен асистент, помошник во текот на учебната година. Меѓутоа, проектот ни беше одбиен затоа што како општина немаме таков кадар за образовен асистент - потребен е одреден профил на образование, дефектолог, социјален работник, со високо образование. Од АВРМ Куманово ни дадоа листа во која нема таков образовен профил на наша територија (Општина Старо Нагоричане). Проблем е и незаинтересираност поради висината на надоместот и непостојаноста на ангажманот:

Луѓето не можат да работат за 9.000 денари и не може да работат со договор на дело, туку треба да бидат редовно вработени и со плата што ги задоволува нивните потреби. Имаме луѓе што се, навистина, образовани, учеле за дефектолози, психолози и смешно е да работат за 9.000 денари (Здружение на лица со церебрална парализа), и Ние кога бевме и на обука од Агенцијата за вработување за општинскокорисна работа во Дојран, на претставниците од УНДП им кажавме дека секое барање е добредојдено, меѓутоа сега поретко прифаќаат... 9.000 е месечното примање, меѓутоа со минусирањето излегува околу 7.200. И некои поради малите финансиски средства сакаа да пробаат, меѓутоа им се виде како... Лице 1: Малку. Лице 2: Малку, да. Некои се повлекоа (АВРМ Веница).

Општините укажуваат дека општинскокорисната работа преку која најчесто се даваат услуги е непостојана и зависна од финансирање од странски донатори: Општинскокорисна некако кај нас не функционираше баш добро, значи беше повремено. Има, па нема, има, нема, во зависност од тоа како ќе го добиеме проектот (Општина Чешиново-Облешево). Често самите општини имаат финансиски тешкотии да продолжат со финансирање на проектот, со што се доведува во прашање одржливоста:

Сега, во март, завршува проектот... И потоа имаме два месеца пауза, па пак продолжуваме со проектот додека подготвуваме... Испитувач: А, во тие два месеца ги затворате центрите? Испитаник: Ги затвораме, да. Еднаш само, лани, го продолживме во Житоше, додека не завршија. Бидејќи, потоа треба да биде на товар на Општината, ангажираното лице да се плати и сè. Испитувач: А одбиваат да продолжи? Испитаник: Не одбиваат, ама немавме средства, бевме блокирани. Значи, Општината беше сосема блокирана (Општина Долнени); Ние, како мала општина, не можеме да одвоиме толку многу средства. Општината може за два-три месеца,

меѓутоа кога ќе кажеме долгорочно, пак треба помош и од централната (АВРМ Веница).

Позитивен аспект е подигањето на свеста за потребата од нудење социјални услуги што би биле управувани од Општините и подигање на капацитетите на општинско ниво, како во следниве примери: *Прво, најголемиот успех е во тоа што ги поттикнаа Општините да почнеме да размислуваме за таа работа. Никаде не може да најдете посериозни активности во програмите на Општините бидејќи ем нема капацитет, ем некако тоа не е и толку атрактивна активност од аспект на јавноста... Факт е дека во руралните средини има огромна потреба од такви услуги, сега друго е прашањето колку има капацитет, колку има финансиски средства за тоа (Општина Зрновци). Исто така, придобивка е здобивањето дополнителни квалификации кај невработените лица што биле вклучени во проектите општинскокорисна работа: *Меѓутоа, и лицата што се вклучени во општинскокорисната работа кога ќе завршат тие шест месеци одат на дополнително предавање во Штип. Кај нас се одржуваа предавањата во Штип, каде што им се издаваше лиценца. И тоа е прекрасно. Значи, тие веќе имаат завршено обука, лиценца за грижа и за нега на стари лица; јас на сите им велам: „Чувајте си ги, може некој ден ќе ви притреба, може ќе се бараат лица што имаат поминато обуки, може некој ден ќе се отвори дом во Веница“ (Општина Веница).**

3.3. Згрижувачки семејства

Поголем број згрижувачки семејства има во неколку општини: Прилеп, Македонски Брод и Крушево, а во другите има само по неколку (2-3); има и општини со ниту едно згрижувачко семејство. Затоа, децата и лицата што имаат потреба се згрижуваат во други општини. Потребна е промоција на оваа услуга и поттикнување на семејствата да згрижуваат лица. Во општина Македонски Брод има значителен број згрижувачки семејства (37) и згрижени деца (56). Има и изолирани случаи каде што има и деца со пречки во развојот што се во згрижувачки семејства (пример дете што е во ДСУ „Партение Зографски“), меѓутоа таквата форма на згрижување сè уште не е развиена. Во некои општини нагласуваат дека имаат проблем да ја подигнат јавната свест за потребите од постоење згрижувачки семејства. Искуствата се, генерално, позитивни: *И сите тие се во згрижувачки семејства, и веќе кога одиме на редовни контроли, се забележува дека кога сме ги предале биле деца со лесни отстапувања, а сега веќе се деца што напреднале и се здрави (ЦСР Скопје).* Згрижувачките семејства мора да исполнат одредени услови и да поминат одредена обука, но, сепак, тие би требало да добиваат и поголема поддршка и посеопфатна обука: *И, поддршката што ние им ја даваме на семејствата што згрижуваат, е битен фактор (ЦСР Скопје).*

Искуствата од малите групни домови се, главно, позитивни: *ова е предобро, и за нас, можеш да посветиш повеќе внимание на помала група, порано во домот тоа пречеше на периоди... вака, се знае, одговорен си за пет деца и можеш секому да му го дадеш тоа што таму не се постигнуваше секогаш...* („11 Октомври“), пред сè затоа што може да се обезбеди поголема грижа еден на секого и индивидуално внимание на секое дете: *Имаме нов метод на работа. Додека бевме таму се обидовме, меѓутоа не можевме, потешко ни беше затоа што бевме многу, две групи функционираа некако испреплетено. Е сега, тие пет и шест деца, секој корисник си има ментор, во смисла од стручен работник... да биде постојано тука за него. Испитувач: Има поиндивидуален пристап..., Испитаник: Да, да, ако треба родителска средба („11 Октомври“). Потребно е да се работи на зголемување на постојните капацитети: *Постојниве мали групни домови се веќе полни, капацитетот е тој... а се форма што е одлична за функционирање (ЦСР Скопје).* Во рамки на малите групни домови се прават обиди за организирање помагање на тие деца што ќе навршат 18 години, да се подготват за самостоен живот и сместување на децата што приближуваат до полнолетство во посебна куќа: *Ги подготвуваме шест месеци, една година претходно, работилници, повеќе да се разговара, да се поврзат со работни места, факултети („11 Октомври“).**

3.4. Здруженија

Локалните здруженија најчесто нудат услуги на информирање, стручна помош и поддршка и советување, најчесто на жртви на семејно насилство и на лица со попреченост. Овие активности најчесто се нудат во рамки на меѓународнофинансирани проекти, кои завршуваат со самото завршување на проектот.

Здружението Опција Охрид и Младински центар Штип работат со две категории лица: зависници од дрога и сексуални работнички. Исчекор Куманово работи со повратници од мировни мисии. Тие посочуваат дека повратниците воопшто не се дефинирани како категорија кон која се насочени социјални услуги, иако тие и нивните семејства имаат голема потреба од услуги за ресоцијализација по нивното враќање во земјава.

Одредени здруженија што работат со лица со попреченост имаат отворено дневни центри во Куманово, Радовиш, Неготино, Охрид и во Струга, кои функционираат по истиот принцип како јавните дневни центри и се финансираат преку проекти, донации, локалниот бизнис-сектор и Општините. Дневниот центар во општина Чашка е отворен од локално здружение и до пред неколку години функционираше во рамки на проект, но потоа е затворен поради

недостиг од финансии и од соработка со надлежните институции: *Со помош на Институтот за човекови права „Лудвиг Болсман“ произлезе иницијативата да се направи еден таков дневен центар и во период од 2012 година до 2016 година тој работеше со донации и со финансиска поддршка... Овој дневен центар се наоѓа на простор од 70 м² и вклучува канцелариски простор, голема работна соба, тоалет, пристапна патека и опкружување што е прилично добро средено. Тој во моментов не работи, меѓутоа не наидовме на поддршка ниту од МТСП, ниту од локалната самоуправа (Здружение на лица со церебрална парализа). Овој центар е единствен во рурална општина и општина каде што ЦСР нема седиште.*

Некои локални здруженија, на пример Инклузива Куманово и Црвен крст имаат сертификат за давање на услугата лична асистенција на лица со попреченост и имаат сертификати за обука на лични асистенти. Од таму посочуваат дека услугата е позитивно оценета од корисниците, но е потребно нејзино подобрување преку:

- 1) Обврзување на лицата што завршуваат обука на товар на државата да бидат лични асистенти определено време: *Секаде обуките ги плаќаат луѓето што сакаат да одат на обука. Овде е обратно, им се плаќа, им се дава сертификат и потоа одат по европски земји (Инклузива Куманово).* На овој начин, ќе се реши дел од проблемот со недостиг од лични асистенти.
- 2) Практичната работа што ја организира Црвен крст е во Дневниот центар за лица со посебни потреби и во Домот за стари лица, што е несоодветно бидејќи асистентите не работат ниту со лица со интелектуална попреченост ниту со стари лица. Затоа, потребно е изведување практична работа со соодветни лица (слепи и телесни инвалиди): *Меѓутоа, практичниот дел од недела-две, тие го завршуваат на погрешно место, во дневните центри каде што има дечиња и лица со интелектуална попреченост, или во старски дом во Куманово, што е апсурдно (Инклузива Куманово).*
- 3) Проширување на категориите лица што имаат право на личен асистент, со вклучување на глумите и на глумонемите и на лицата со интелектуална попреченост.

РЦЛИП Порака имаат формирано клубови за лица со попреченост во некои општини: Прилеп, Битола, Струмица, каде што лицата со попреченост се дружат. Најавено е дека, со помош на Општина Прилеп, овој клуб ќе прерасне во Дневен центар. Здружението нуди активности, кои се повеќе насочени кон оспособување на корисниците за самостоен живот:

Нашата програма е насочена исклучително кон осамостојување на корисниците, здобивање вештини за самостојно живеење. Тоа е основната цел, и таа е потреба што е ненадмината затоа што секој од нашите корисници има одредени потенцијали што треба да се унапредат за да тој утре, кога ќе остане сам, без семејството... да живее самостојно и да ги задоволува своите потреби. Тоа е најголемата разлика - кај нас пристапот

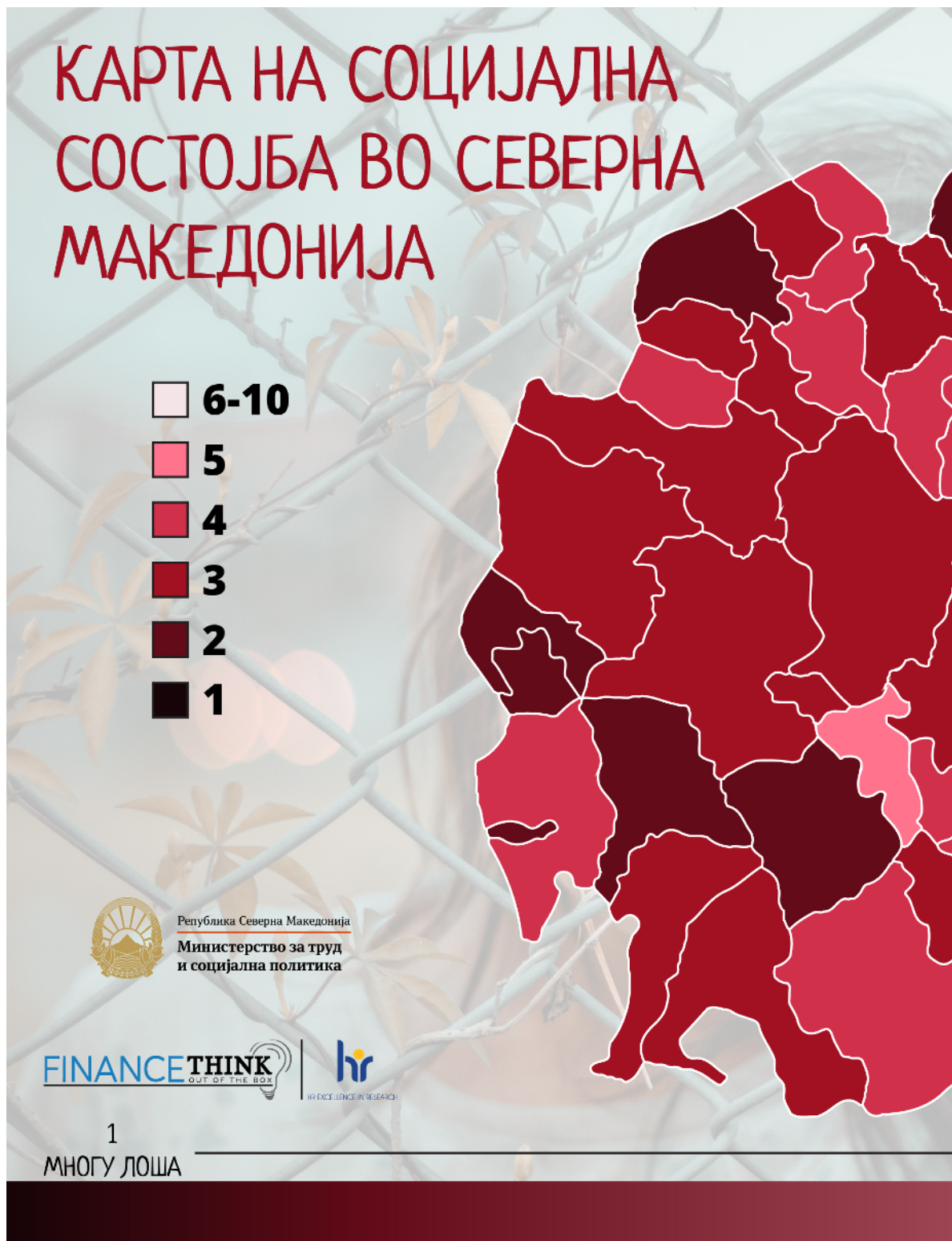
е индивидуален, базиран на можности, имаме развиени инструменти и скала за процена на можностите... сето тоа е индивидуализирано до најголем можен степен.

Здружението на лица со попреченост Порака Неготино е пример за давател на услугата живеење со поддршка преку раководење станбени единици во Неготино и во Волково, каде што живеат возрасни лица со попреченост: *Можам да истакнам дека досега во Неготино и во Скопје имаме згрижено 87 корисници, од кои поголемиот број доаѓаат од институции ...Специјален завод Демир Капија, Топанско Поле, некои биле сместени во старски домови, а имаме и група корисници што доаѓаат од кај своите родители, кога ги нема веќе родителите или родителот веќе не е во можност да се грижи за нив, значи да се спречи институционализацијата (Порака Неготино). За оваа услуга има голема потреба бидејќи сите родители на лица со попреченост се плашат дека по нивната смрт ќе нема кој да се грижи за нивните деца.*

Здруженијата на пензионери речиси во сите општини имаат клубови за стари лица што работат само за меѓусебна дружба и, во одредени случаи, даваат поддршка преку информирање: *ги упатуваме каде треба да се пријават ако имаат проблеми со пензија... и едукативни предавања двапати месечно (Здружение на пензионери Велес). Некои здруженија располагаат со пензионерски домови, каде што се сместуваат стари лица што немаат сопствен дом, но, освен сместување, не добиваат дополнителни услуги (нега, храна и сл.). Се истакнува Здружението на пензионери од Велес, кое во соработка со Општина Чашка, има отворено три дневни центри за стари лица и еден дом за пензионери со повеќе од 40 легла, но не може да го управува на долг рок и бара помош од МТСП. Вредни да се споменат се и два примера каде што социјални услуги даваат верски здруженија управувани од Католичката црква и од локалната епархија на МПЦ во Струмица.*

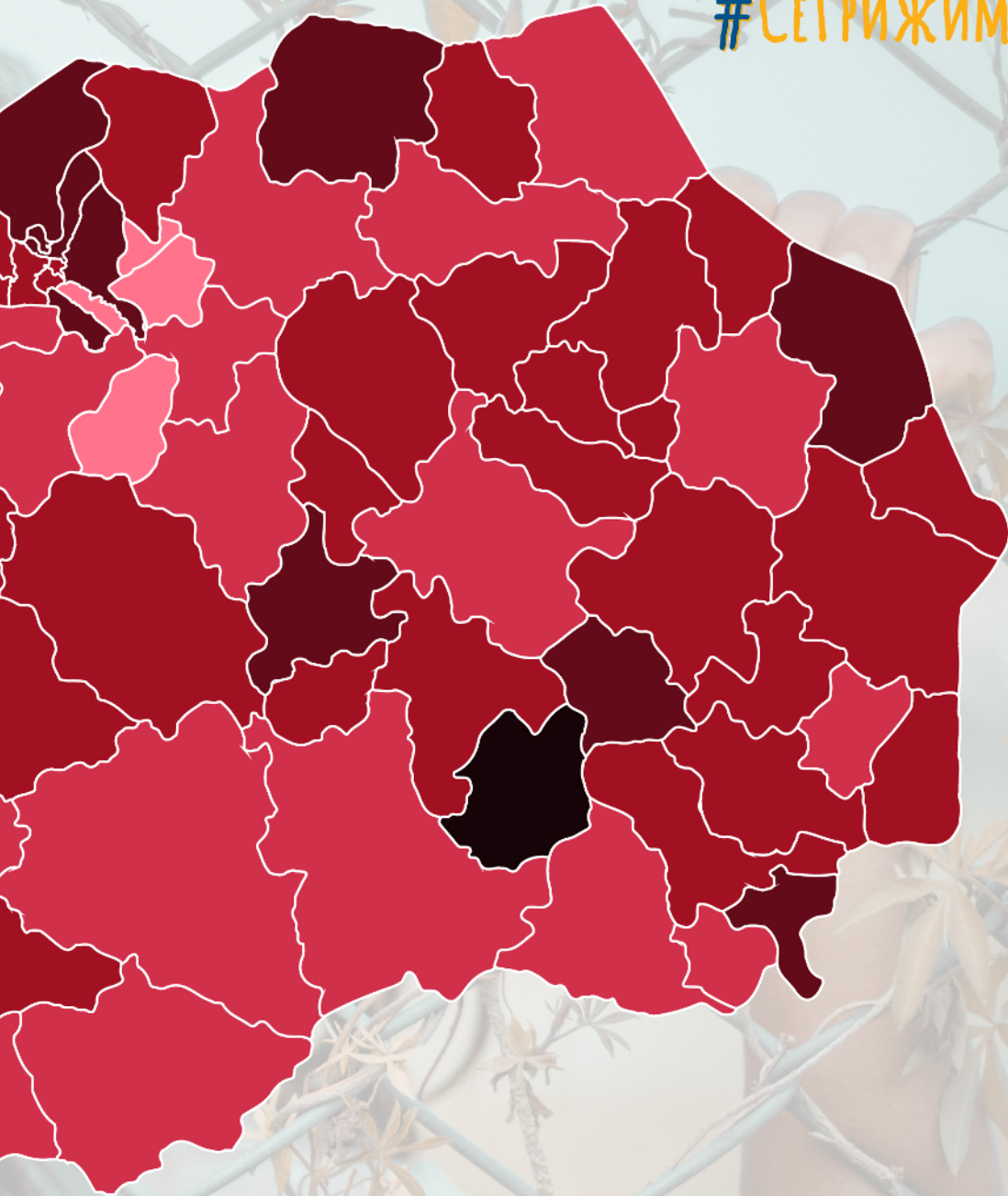
Слика 2 дава сумарен преглед на состојбата со социјалните услуги, низ призмата на инфраструктурата што е на располагање и на човечките ресурси во општините во Северна Македонија. Сликата укажува на тоа дека состојбите, генерално, тежнеат кон лоши во поголем дел од општините, особено имајќи предвид дека само мал број општини биле оценети со оценка од шест до 10. Од сликата не може да се извлече заклучок за некаква особена географска шема на состојбите, но забележливо е дека состојбите се особено лоши во крајниот север на земјата, што опфаќа општини што припаѓаат на Полошкиот, Скопскиот и на Североисточниот регион, како и во повеќе општини од Југозападниот и од Југоисточниот регион.

Слика 2 – Карта на социјална состојба во општините во Северна Македонија

Извор: Проценка на проектниот тим врз основа на квалитативна анализа
Забелешка: Социјалната состојба се однесува на инфраструктурните и човековите капацитети, при што 1 означува многу лоша социјална состојба

#СЕРИЖИМЕ

→ 10
МНОГУ ДОБРА

на социјалната состојба, подготвена врз основа на вкупно 364 интервјуа.
итети за опслужување на социјалните услуги. Проценката е извршена на скала од 1 до 10,
јба, додека 10, многу добра социјална состојба.

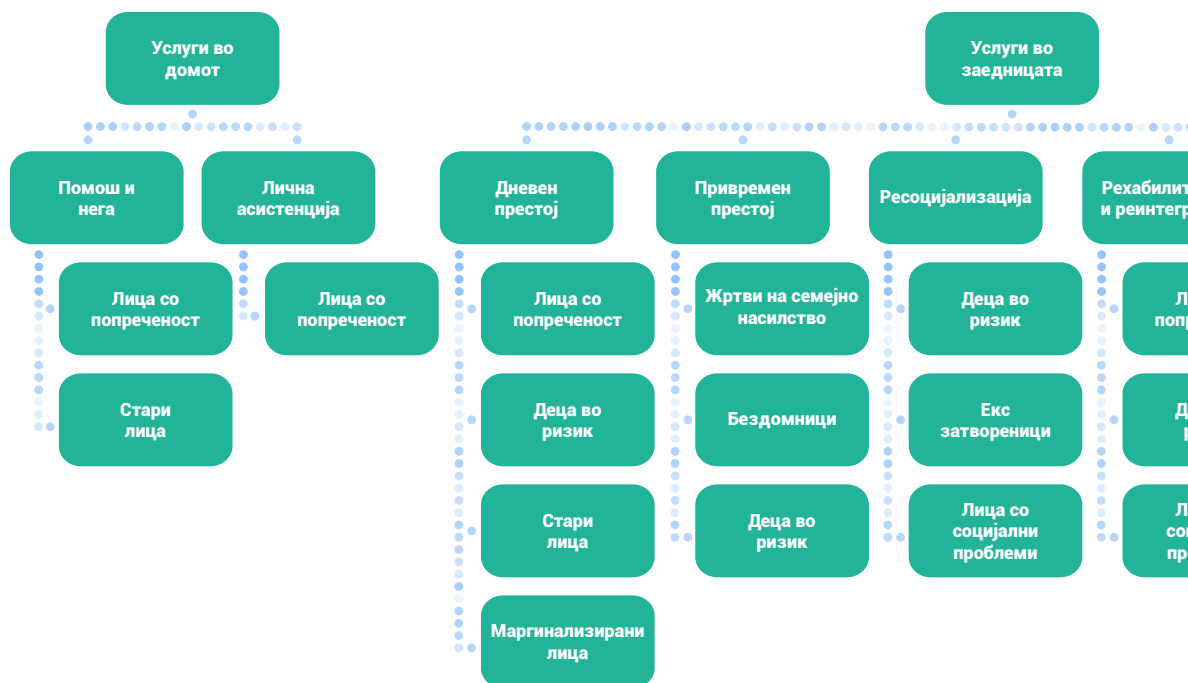
04

Анализа на
социјалните
ризици

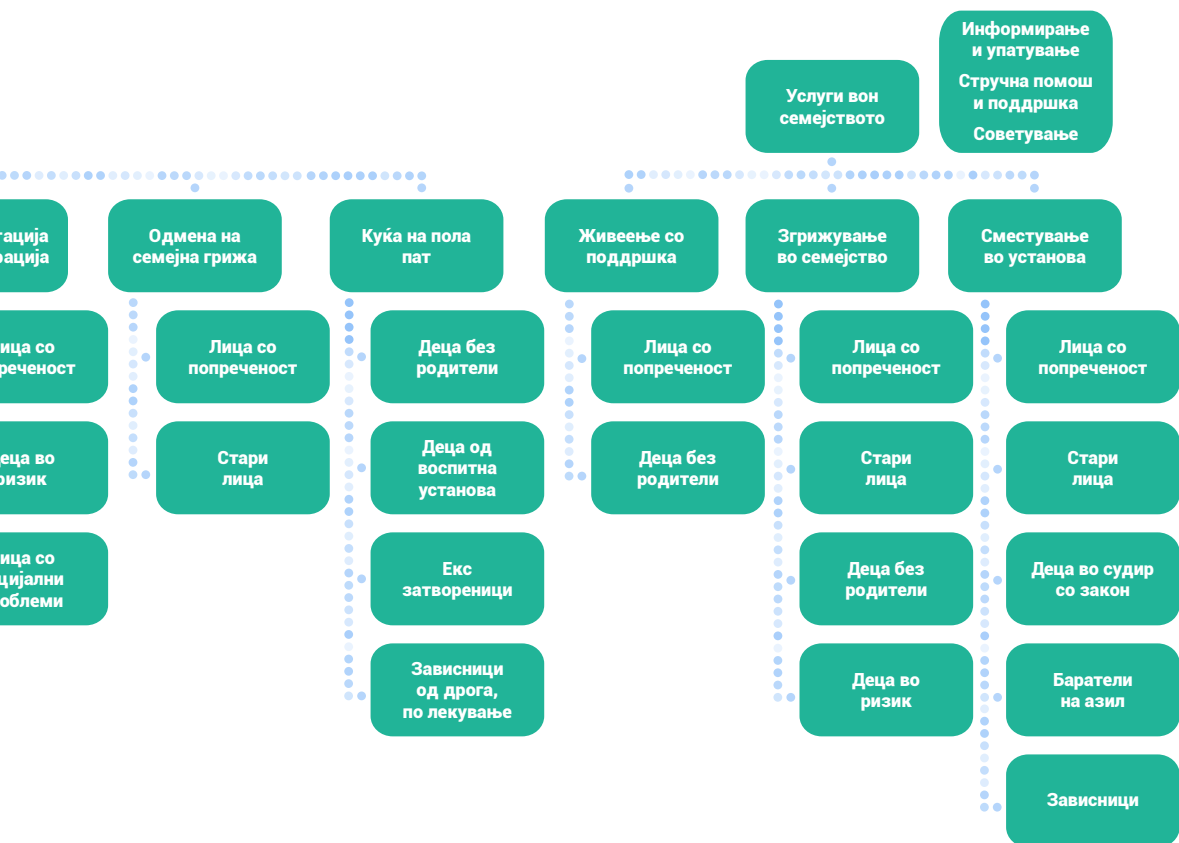
Социјален ризик е состојба што има потенцијал да го отежни или оневозможи непреченото општествено функционирање на поединецот, семејството и на одредена група, која може да дојде во ситуација да има потреба од социјална помош. Со цел да ги идентификуваме социјалните ризици, **Слика 3** дава преглед на корисниците на социјалните услуги, врз основа на што ги дефинираме следниве социјални ризици:

- недоволно средства за живот (сиромаштија),
- старост,
- детство,
- насилство,
- физичка и ментална попреченост,
- неспособност за социјална реинтеграција.

Слика 3 - Корисници на социјални услуги

Извор: Приказ на авторите, врз основа на надлежностите од законската регулатива

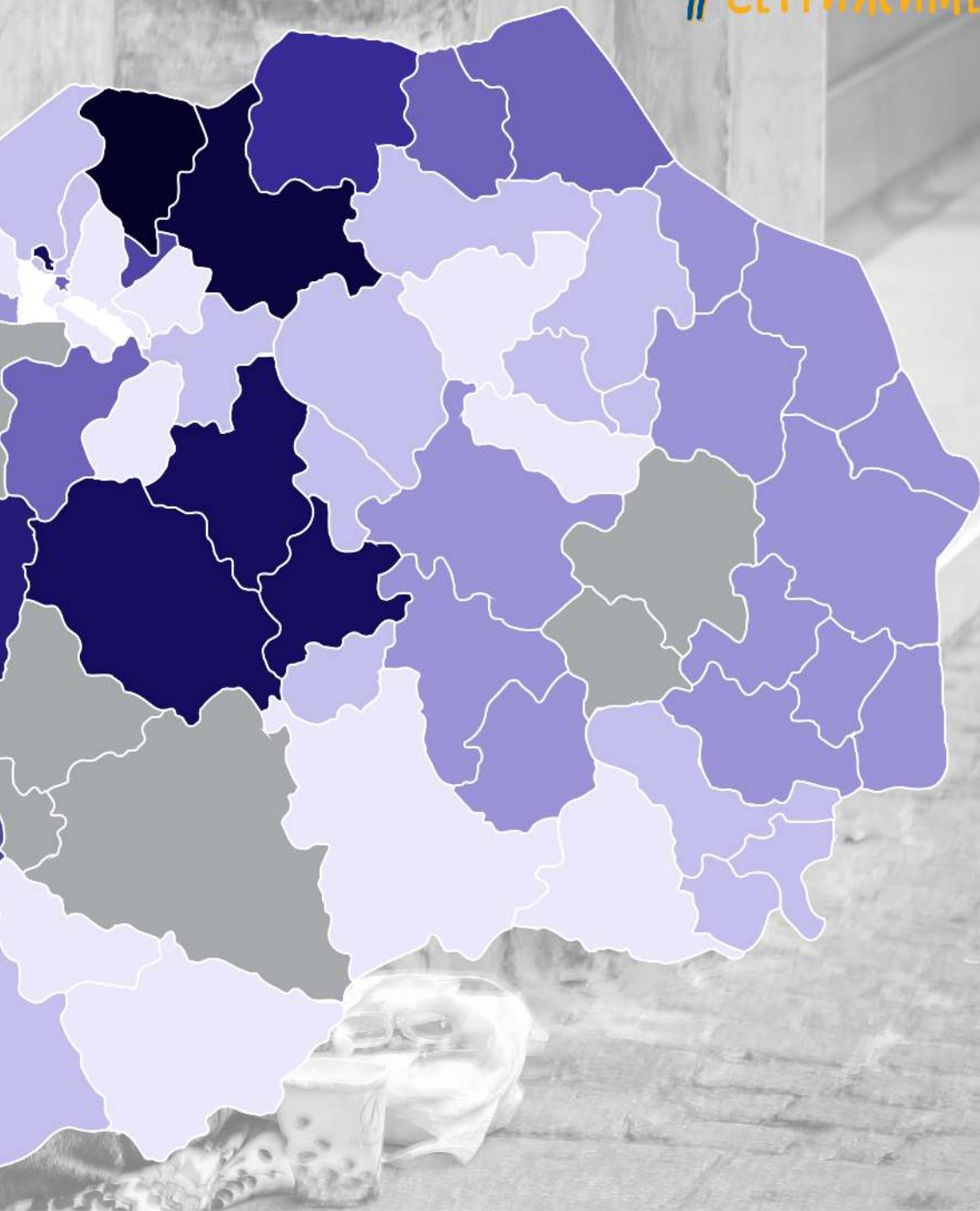
Социјалниот ризик од сиромаштија, главно, се третира преку системот на парични давања, односно социјална помош, што не е предмет на оваа студија. Тој ризик е значаен одраз на социјалната слика во општините, поради што ја презентираме **слика 4**, која го визуализира интензитетот на социјалниот ризик според паричните давања за секоја општина (при што во 13 случаи, информациите се комбинирани за неколку општини, според покривањето на ЦСР од кој се добиени овие информации). Сликата укажува на тоа дека поголема критичност во социјалната слика се појавува во централно-северниот дел од земјата, со исклучок на урбаните скопски општини. Со нешто помал интензитет, социјалните ризици се присутни и во источната периферија.

Слика 4 – Социјална карта на Северна Македонија според приматели на социјален паричен надомест

Извор: Саморепортирани износи на корисници на различни
Забелешка: Социјалната карта е претставена на скала од 0 до 100, при што 100 означува општина. Некои општини се групирани според седиште на Центар за социјални работи. Вкупни бројки добиени од МТСП. Сепак, дел од податоците (вклучително

#СЕТРИЖИМЕ

видови социјални помошти од Центри за социјални работи.
ова општина со највисок социјален ризик, а останатите се рангирани во однос на таа
ти, според податоците добиени од нив. На агрегатно ниво, податоците се вкрстени со
елно за бројот на жители на општините) се најдобри апроксимации.

Слика 5 ги вкрстува квалитативните информации за идентификуваните социјални ризици со клучните институции за испорака на социјални услуги. Поголемите кругови укажуваат на тоа дека тој ризик бил почесто споменуван од лицата со кои е правено интервју од наведениот тип институција. Сликата покажува дека сиромаштијата е најголемиот социјален ризик, идентификуван од сите фактори, иако таа кај специјализираните центри и домови е треторангирана. Како што веќе споменавме, сиромаштијата се третира низ системот на парични давања, па оттука, за оваа студија се поважни другите социјални ризици. Староста – сфатена како неможност за самостојно физичко издржување, поради што се јавува потреба од неа – е идентификувана како најголем социјален ризик во земјава со потреба за адресирање од социјалните услуги, особено во руралните и во помалите урбани општини, каде што поради ограничените можности за вработување, младите се иселуваат во поголеми градови или во странство, па старите лица остануваат сами. Следниот социјален ризик се попреченостите – физички, ментални и сетилни нарушувања, со најголема инциденција на идентификација од здруженијата, а најмала од ЦСР. Слично, здруженијата даваат поголема важност на насилството и на зависностите во однос на другите типови институции, додека Општините повеќе на малолетничката деликвенција и на другите социјални ризици.

Во натамошниот дел од студијата, аналитички, низ призма на собраните

Слика 5 – Идентификација на ризиците според институции

Извор: Спроведени интервјуа со испитаници – засенати страни.

квалитативни информации се осврнуваме на социјални ризици што се предмет на адресирање на социјалните услуги. Кај ризикот од сиромаштија, мал сегмент што се третира преку социјалните услуги е бездомништвото, кое е опфатено во секциите подолу.

4.1. Старост

Со оглед на тоа дека староста е најзначајниот социјален ризик, голема е потребата за услугата помош и нега во домот на стари лица, што сега се нуди во поголемиот број општини преку проектот ОКР, но бројот и квалификуваноста на даватели и на корисници на услугата е многу мал. Некои општини дури се соочуваат со проблем да најдат лица што ќе ја нудат услугата, а една од причините е малиот надомест што го добиваат: *Значи, за 7.500 денари никој не сака да се ангажира, ниту да се пријави на огласот. Ние се обидовме, неколкумина се пријавија, ама нема ефект.* (ЦСР Ваница). Времетраењето на ангажманот на овие лица во текот на денот е едно од ограничувањата на проектот ОКР. Најчесто ангажманите се на половина работно време, а малкуте ангажирани даватели на услуги и многуте корисници на оваа услуга го доведуваат во прашање квалитетот. Дополнителен аспект е одржливоста на давањето на услугата: *Се случуваат пријателства, се зближуваат меѓу себе, задоволни се за тој период, сакаат да продолжи ова бидејќи шест месеци се малку, тамам ќе се навикнат на таквата помош од лицата, потоа проектот ни завршува.* (Општина Старо Нагоричане). Проблем претставува и пристапноста и пространоста на општините: *Значи, треба да се вози еден и пол час со теренско возило, и во зима, да не кажеме, се непристапни, има проблем* (ЦСР Крива Паланка). Овој проблем може да се надмине со зачестени посети од патронажна единица на центрите за социјална работа, со соодветен кадар и ресурси за спроведување на услугата, кои би биле на располагање. *Според мене, најефектно би било некој вид патронажна служба. Значи, што ќе може да посетува и стари лица, и болни лица, и семејства со проблеми... друго е прашањето дали ќе се најде кадар и кој би го финансирал. Бидејќи ние сме тука три села, многу сме блиску едnodруго, значи, таква патронажна служба од две до три лица би било перфектно. Не само за нашата општина, туку за многу слични на нас.* (Општина Зрновци)

Потребата за домови за стари лица е многу голема, поради што капацитетите на четирите јавни установи се полни, а листите на чекање се долги. Има и приватни домови, но не може секој да си ги дозволи поради високите цени. Некои општини имаат обезбедено објекти за отворање домови, но немаат финансиски средства, што соодветствува со тоа дека инвестицијата во старски домови чини многу, а некои, пак, се соочуваат со проблеми за наоѓање локации за таквите

домови поради предрасуди на локалното население за локацијата на домот (на пример, во селото Вратница предлог-локацијата бил стариот училиштен интернат) или поради продавање на местата на приватни инвеститори (како во општина Василево). Иако, најчестиот одговор на претставниците од центрите за социјална работа и од општините беше афирмативен за потребата од старски домови, заклучокот се сведува на несигурност околу заинтересираноста и желбата старите лица да бидат институционализирани на тој начин. *Реално, има потреба, меѓутоа мислам дека менталитетот кај нас сè уште е на многу ниско ниво, дали ќе треба да се прават некои кампањи или разговори со населението. Не е лесно да го извлечеш стариот од дома и да го однесеш таму, на некој начин да не се сфати погрешно* (Општина Старо Нагоричане).

Некои локални здруженија на пензионери располагаат со пензионерски домови каде што има легла за сместување стари лица, но, освен сместување, тие не добиваат други услуги. Во минатото, биле отворени неколку дневни центри за стари лица, но ниеден не функционира соодветно, односно да ги нуди сите услуги предвидени во услугата за дневен престој.

4.2. Ризици во детството

За социјална заштита на децата се предвидени услугите за дневен и за привремен престој, ресоцијализација, реинтеграција и рехабилитација, куќа на пола пат и услугите за вон-семејна заштита. Но, сè уште постојат сегменти од детската популација што се исклучително изложени на социјални ризици, првенствено децата со воспитно-социјални проблеми и тие што питаат по улиците. За овие деца изложени на ризик постојат соодветни социјални услуги, проследени со одредени мани.

На локално ниво не е евидентиран центар за дневен престој на деца изложени на ризик, освен Дневен центар за деца од улица, во Скопје, кој го раководи Здружение за заштита на правата на детето, кое нуди поддршка на децата во образовниот процес и нивно згрижување во одреден временски период од денот: *Активностите во Центарот, ние ги имаме оние 8 до 5, се неформално образование... здобивање работни, културни, хигиенски навики, креативната работилница ни е музичка работилница... и онаа најважната ни е вклучување во образование, но и задржување во образовниот процес. Значи поддршка во целиот процес.* (Здружение за заштита на правата на детето). По престојот во центарот, децата повторно се враќаат во нивните семејства и се изложени на ризик и потребен е системски пристап за решавање на ваквите проблеми, односно работа со семејствата. Проблематично е и регистрирањето на

таквите деца и семејства поради недостиг од соработка на локалната власт со институциите на централно ниво: *Не е работата само да кажам „Да, му помогнав на тоа лице“. Што му помогнав? Го зедев детето денес од крстосница, да не пита, го вратив кај мајката, а по четири часот, што со мајката што беше жртва на насилство, тоа никој од нас не нè интересира...* (Општина Шуто Оризари). Децата што питаат на улица често се носат од град во град, па тешко е да се даде поддршка од локалните институции и здруженија: *Не дека нема питање, меѓутоа не се жители на Тетово, тие доаѓаат од Скопје или од другите градови (ЦСР Тетово), деца што питаат имаше на секој чекор ама беа донесени од цела Северна Македонија и секое лето се тука (Здружение на глуви и наглуви Струга).*

Услугите за ресоцијализација, реинтеграција и рехабилитација не постојат на локално ниво, само децата изложени на ризик добиваат стручна помош и поддршка од локалните ЦСР, но и тука постои недостиг од протоколи за нивна поддршка: *За децата што питаат сè уште немаме изработено некој протокол за тоа како треба да се постапува. Имаме соработка со ЦСР, со полиција, неколку пати е излезено на терен и е реагирано, значи децата се прибрани од полиција, евидентирани, потоа се пренасочуваат кон ЦСР. Ние сме интервенирале да можат да се вклучат во основното образование, ангажирани се образовни асистенти за нив, дел од нив се вратија редовно на училиште, дел и понатаму имаат проблеми (ЦСР Тетово).*

За децата во малите групни домови постојат посебни услови за социјализација: *Децата се згрижени во „25 Мај“, во тие пет мали групни домови. Тоа се деца со воспитно-социјални проблеми, деца од дисфункционални семејства, деца најдени на улица, одземени од родители, и слично. Додека во другата група, со нарушено поведение, старата „Ранка Милановиќ“, се деца со судски решенија, со кривични дела ... Тоа значи дека таму е малку посложен процесот, малку повисок степен на ризик, посебно кога станува збор за нивната инклузија и вклученост во општествените текови. (Дом за згрижување деца „25 Мај“). Деинституционализацијата веќе ги дава и првите резултати кај таквите деца: Дел од индикаторите се намалено бегство, намалено насилство меѓу нив, намален вандализам, деца вклучени во редовно образование, функционираат многу добро од аспект на животни вештини, водење сметка за лична хигиена, хигиената во куќата, оние вештини во домаќинството, кулинарство. (Дом за згрижување деца „25 Мај“ Скопје).*

Како посебна форма на згрижување деца без родители може да се истакне и СОС Детско Село со малку поинаков пристап од државните институции, а нуди сместување деца слично на згрижувачките семејства: *Си создаваат сопствен начин на живот во едно семејство и во една куќа. Така што, независноста е*

комплетно оставена на СОС згрижувачот. И СОС семејството само го дефинира начинот на функционирање. Сами готват, сами купуваат, одат на училиште надвор од Детско Село, задоволуваат најразлични потреби, значи, начинот на функционирање е неинституционален. За разлика од малите групни домови, кои се мали институции (СОС Детско Село). Во рамките на СОС Детско Село се нуди и програма за полусамостојно живеење: СОС Детско беше програма за полусамостојно живеење каде што децата имаа ментори. Додека студира, детето четири години има менторство од главно лице за грижа, а доколку не студира, работи три години, и има поддршка во наоѓање работа, стан, сместување, домување (Дом за згрижување деца „25 Мај“ Скопје).

4.3. Физичка и интелектуална попреченост и сетилни нарушувања

Најчести корисници на околу 25 центри за дневен престој на лица со интелектуална и со ментална попреченост во земјава се жителите на општината во која се наоѓа дневниот центар, а ретки се случаи кога центарот го посетуваат и лица од други општини за кои е надлежен. Во надминувањето на социјалниот ризик од попреченост важно е тие лица да се вклучуваат во повеќе активности на локално ниво за да се намали обележаноста и социјалната дистанца кон нив, а и тие да се чувствуваат корисни: Специјализираните центри треба да бидат поотворени, значи не треба да бидат издвоени како гето, треба да бидат присутни во заедницата и ние го правиме тоа. Кај нас, во нашиве дневни центри, еднаш во неделата има социјална активност, значи со други луѓе, тоа е минимум, ние сме отворени за соработка со сите. Нè гледаш, насекаде низ град сме, на сите настани, во општински, на локално ниво, садиме цвеќиња со градоначалници по повод ден на пролетта... сите тие моменти се многу битни (Дневен центар Куманово).

Дел од испитаниците, исто така, истакнуваат и дека понекогаш постојат пречки во остварување на законските права: Второто право е на родителот што навршил, ако е мајка, 62 години, ако е татко 64, кои поради грижа за своето дете не работеле, не оствариле стаж. Тоа е исто по инцијатива на Инклузива, а детето не го сместиле никаде во дом, им следува пензија од 8.000 денари. Луѓето ги малтретираат да бараат потврди за нивниот имот, за просечна плата, воопшто во Законот не е предвидено, без оглед на нивните приходи, тие го остваруваат тоа право. Значи, постојано доаѓаат, и сè уште ниеден родител не го остварил тоа право (Инклузива Куманово).

Кај лицата со телесна попреченост дополнителна услуга од тие со интелектуална попреченост е личната асистенција, што се нуди за лица со најтешка телесна

попреченост. На локално ниво функционира Ресурсен центар за слепи лица, што ги опфаќа општините Битола, Ресен, Могила, Новаци и Демир Хисар, сместен во Ресен, каде што слепите лица се дружат и учат со помош на соодветна технологија (Браеви машини). За глумите и за глумонемите лица нема посебни социјални услуги, ниту во некој центар има глумо лице, ниту, пак, е споменато дека некој дава помош и нега во домот на глумо лице. Според Инклузива Куманово, ова делумно се должи на критериумите за доделување лични асистенти што се однесуваат само на целосно слепи лица и на лица со тешка или најтешка попреченост. Некои локални здруженија на глуми лица имаат отворено социјални клубови за меѓусебна дружба, а друга услуга не е идентификувана. Дел од глумите лица се изложени на мултиплициран социјален ризик, особено кога глумоста е присутна кај повеќе генерации од истото семејство: *Децата што доаѓаат кај нас се, обично, од многу социјално ранлива категорија. Тоа се деца на родители што, обично, се невработени, посебно ако и родителите се глуми (ДСУ „Партение Зографски“), па потребно е да се создадат можности за помош на ваквите лица при транзицијата од образование кон вработување.*

4.4. Насилство

На жртвите на семејно насилство најчесто им се нуди стручна помош и поддршка, а ретко сместување во привремени центри, со оглед на тоа што во земјата има само неколку со многу мал капацитет. Стручна помош и советување нудат ЦСР и локални здруженија. Се претпоставува дека една од причините за непријавување насилство е токму немањето центар за привремен престој, па жртвите знаат дека ќе треба да се вратат кај насилникот (бидејќи најчесто се економски зависни). Жртвите, откако ќе пријават насилство, освен неколку часа во полициска станица, нема каде да бидат интервентно сместени.

4.5. Бездомништво

Освен Чичино Село и Момин Поток, нема центри за престој на бездомници. Во зима, Црвен крст, во соработка со некои Општини и / или ЦСР, згрижува бездомни лица, но тоа е само краткотрајно решение. Пречка може да претставува и законската рамка според која се дава помош на бездомниците: *Ако користи социјална помош, лицето го губи статусот на бездомник, иако е без покрив над главата, така вели законот. Можеби во иднина ќе има и такви случаи... но даваме заштита, ги внесуваме во сите видови наши услуги, парична помош, услуги од народна кујна... или на некои лица и семејства им даваме еднакратна парична помош, во вид на храна или парична исплата, еднакратна парична исплата...* (Центар за социјална работа Охрид).

Се прават напори да се дојде до бројката на бездомници, при што повторно се настојува да се поттикне меѓусекторска соработка и координација на различните институции и невладиниот сектор: *Со Министерството за труд и социјална политика работиме заеднички проект, а тоа е создавање регистар на бездомници, на социјално загрозени семејства... 2017 година ја поднесовме таа заложба, беше прифатена и сега ја работиме, при што работната група ги вклучува и Меѓуопштинскиот центар за социјална работа, Заводот за социјална заштита, Црвениот крст, и градот Скопје. (Здружение на граѓани за помош и за поддршка на бездомници и на социјално загрозени семејства и поединци „Љубезност“).*

4.6. Неспособност за социјална реинтеграција

Лица што издржувале казна затвор добиваат само стручна помош и поддршка / советување во локалните ЦСР, но од ЦСР истакнуваат дека најчесто имаат проблем со овие лица бидејќи тие не се заинтересирани за услугата и не доаѓаат на договорените третмани: *Многу се тешки за соработка. Овие лица, обично, се јавуваат заради обезбедување еднократна парична помош откако ќе излезат од затвор, и потоа ретко доаѓаат на закажани термини (ЦСР Свети Николе). Но, сите тие добиваат еднократна парична помош од ЦСР, па треба да се размисли таа да се врзе со претходна посета на ЦСР заради добивање стручна помош со цел нивна полесна ресоцијализација.*

На зависниците од дрога на располагање им стојат услугите куќа на пола пат и сместување во установа, но и двете не се нудат на локално ниво. На локално ниво не се знае вистинската бројка на вакви лица бидејќи постои проблем со евиденција заради општествена осуда: *Се обраќаат во ЦСР, само може не се декларираат како зависници (Младински клуб Штип), доверливост на податоци за корисници на дрога и некоординираност на различните институции. Овој проблем се истакнува како прилично загрижувачки во неколку општини во Полошкиот регион, но нема соодветни иницијативи за соочување со него: Се зборува дека и млади и деца уште од основно училиште користат [дроги, н.з.]. Мислам дека повеќе треба да се вложи труд во овој дел бидејќи не се прави многу за да се елиминираат овие негативни феномени како дрога и алкохол (Мултикултура Тетово), и Зависници од дрога и алкохол, секако посебно кај младите, има многу, а не слушав дека има реализирани проекти, посебно во училиштата. Ние имаме изработени, ама немаме реализирани проекти, посебно во училиштата, за оваа тема (Здружение Игнатија Теарце).*

Во неколку општини се истакнува соработката со невладини организации и здруженија што даваат помош, како Опција Охрид, Рето надеж, Покров Струмица. Единствена идентификувана услуга за рехабилитација и ресоцијализација на локално ниво е терапевтската заедница Покров, која е дел од Избор Струмица, под раководство на струмичката епархија на МПЦ, каде што има многу позитивни примери. Со оваа категорија работат и здружението Опција Охрид, а услугите што ги нуди се стручна помош и поддршка, и Младински центар Штип, кои нудат услуги за намалување на штетните последици од користење дрога, особено кај интравенозните корисници: *Со зависници работиме на намалување на штети, што подразбира дека даваме услуги од социјален работник што помага со информирање, пополнување документи, препраќање во институции... имаме медицинско лице што помага, ја проверува состојбата, опрема за инјектирање...* (Младински центар Штип).

Во државата е идентификуван и социјалниот ризик од неможност за реинтеграција кај лица повратници од мировни мисии. Ваквиот ризик е присутен особено во општина Куманово, каде што работи здружението Исчекор, но е потребен системски пристап: *Да кажеме дека дел од болестите што ги донесуваме во Северна Македонија не се препознаени од нашиот здравствен систем и речиси ниту една не е ни спроведена досега, од тие што се препознаени. Тоа е првото. Второ, за дијагнозите што ние ги имаме, тоа се воени дијагнози, лекарите во Северна Македонија немаат никаква едукација. Нашиот правен систем нема ниеден воен закон бидејќи ние сме активни учесници од мировни мисии во НАТО каде што членува и Северна Македонија.*

Слика 6 дава сумарен преглед на интензитетот и на најчестиот вид на социјален ризик во општините во Северна Македонија, според бројот на лица изложени на ризик. За значаен дел од општините не беа обезбедени податоци, па затоа и заклучокот од сликата е ограничен. Во однос на интензитетот на социјалните ризици, не може да се изведе унифициран заклучок, но се чини дека тие се поинтензивни во источните, отколку во западните општини, и со повеќе застапеност во Југоисточниот и во Пелагонискиот регион. Доминантни се два ризика: старост (неможност за самостојно издржување) и попреченост: староста е позастапена во периферните општини, додека попреченоста во централните општини во Северна Македонија. Староста како ризик во периферните општини може да е одраз на поголемо внатрешно и надворешно иселување на помладата популација. Генерално, ризикот од старост е со поголем интензитет од ризикот од попреченост.

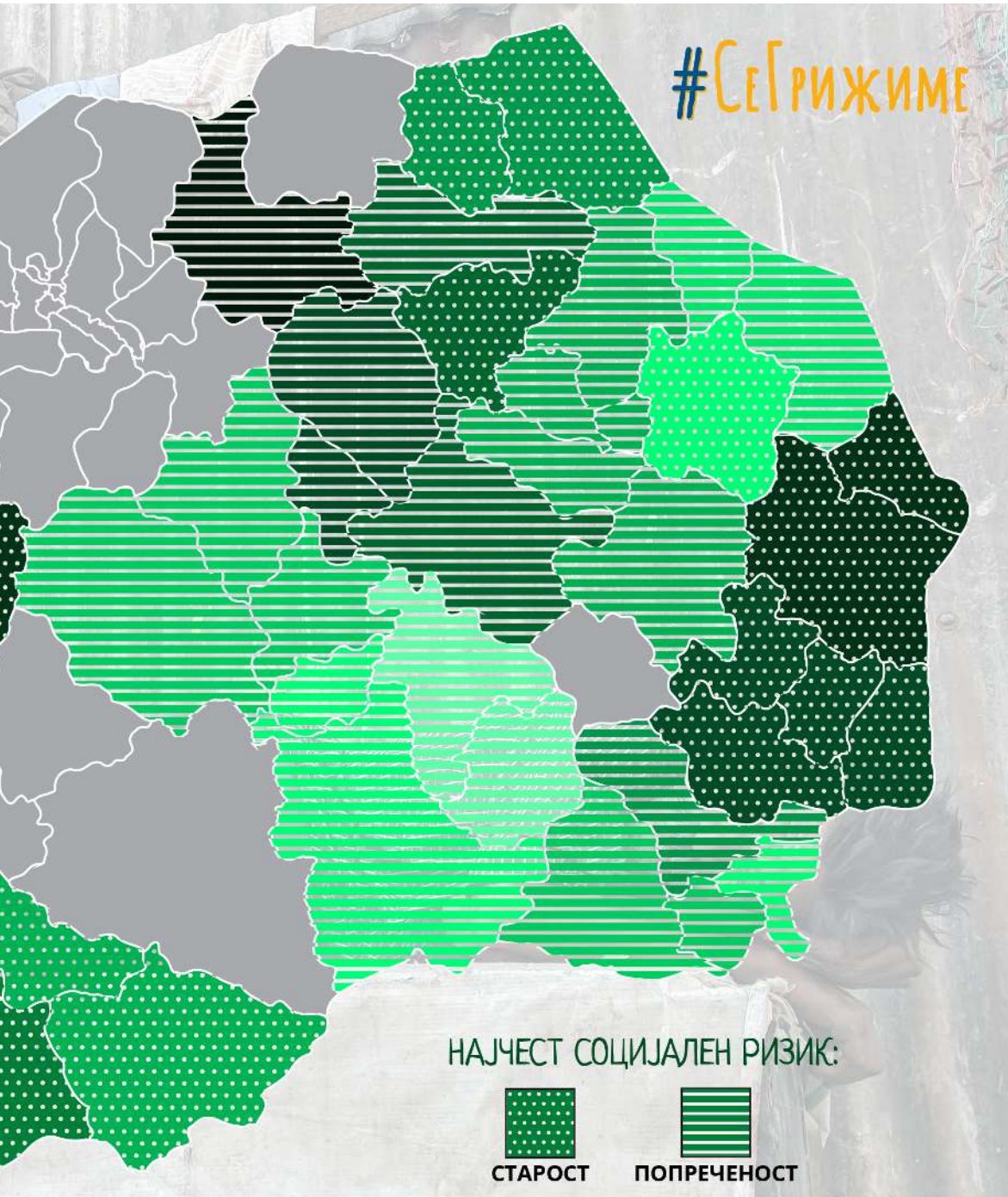
Слика 6 – Социјална карта на Северна Македонија според лица што се изложени на социјален ризик

Извор: Саморепортирани бројки на лица во соопштина.

Забелешка: Социјалната карта е претставена на скала од 0 до 100, при што 100 означува општина. Опфатените социјални ризици вклучуваат: стари лица кои имаат потребност за насилство, сторители на семејно насилство, лица со попречености (телесни нарушувања), лица кои издржувале казна затвор, бездомници, зависници од дроги и алкохол, деца во ризик на социјални проблеми. Според тоа, ризикот од сиромаштија не е опфатен од социјалните услуги. Некои општини се групирани според седиште (вклучително за бројот на жители на о

#СЕГРИЖИМЕ

Социјален ризик од Центри за социјални работи.
Ова општина со највисок социјален ризик, а останатите се рангирани во однос на таа од неџа (не може да се издржуваат сами од која било причина), жртви на семејно насилство, интелектуални нарушувања, ментални нарушувања, сетилни нарушувања), лица кои се спомнат погоре (без родители, банди, питачење, жртви на трговија и сл.), други лица со социјален ризик на оваа мапа, поради тоа што тој во доминантен дел се третира со социјалните работи на Центар за социјални работи, според податоците добиени од нив. Дел од податоците (по општините) се најдобри апроксимации.

05

Анализа на
потребите
за подобри
социјални
услуги

5.1. Инфраструктурни и човечки потреби

Анализата на капацитетите за социјалните услуги претставена во секцијата три упатува на тоа дека најголемата потреба од социјални услуги е, всушност, потребата од подигнување на инфраструктурните, човечките и на статистичките капацитети пред да може да се зборува за нови социјални услуги. Имено, голем дел од соговорниците не можеа да зборуваат за нови социјални услуги поради тековниот недостиг од простор во кој ги испорачуваат тековните социјални услуги, и од целосно екипирани стручни тимови, кои може да се фокусираат на испорака на квалитетни социјални услуги. За ваквиот заклучок придонесува и фактот што во повеќе наврати беше истакнато дека сè уште не е конципирано ниту испорачувањето на социјалните услуги што се предвидени во Законот, а кои не се испорачувале досега. На пример, сè уште во ниедна општина нема центар за одмена на семејна грижа и кука на пола пат, а Општините немаат информација дали располагаат со соодветни објекти што би се пренамениле за овие услуги. Некои соговорници наведоа дека тоа се нови услуги, кои треба дополнително да се развијат: *За сите овие работи уште нема правилници, според новиот Закон, како тоа ќе биде регулирано* (ЦСР Гевгелија). Исто така, се истакна потребата од развивање систем за собирање податоци, кој би бил централизиран, односно би содржел посеопфатни информации и би овозможил подобра координација на сите институции вклучени со системот на давање социјални услуги: *Навистина нема некое сериозно истражување, ниту некоја сериозна статистичка методологија. На пример, полиција има едни податоци, судот има други податоци, центарот има трети* (ЦСР Гостивар).

Во смисла на институции, идентификувани се неколку потреби. Само во некои градови, на пример во Штип, има посебни центри за лица со интелектуална попреченост и за лица со аутизам. Затоа е потребно отворање барем на регионални дневни центри за секоја категорија одделно, опремени со соодветни помагала во зависност од видот на попреченост и нудење услуги во согласност со нивните потреби. Потребно е формирање дневни центри за возрасни и дневни центри за деца, или физичка поделба на лицата во согласност со нивната возраст, во различни простории. Исто така, потребно е во некои места зголемување на капацитетите на дневните центри бидејќи има случаи каде што не може да се даде соодветна поддршка бидејќи постојните капацитети се пополнети: *нема можност зошто нема место во овој дневен центар... А детето има капацитет, може да се вклучи некаде, не се вклучува зошто нема слободно место* (Дневен центар Гостивар). Во сите дневни центри потребно е да се воведат работно-окупациска терапија. Примерот со дневниот центар во Струга, преку кој во локалните претпријатија се вработени повеќе од 40 лица со попреченост, кои

се под социјално менторство на вработените во Дневниот центар е позитивен и треба да се повтори и во другите дневни центри.

Идентификувана е потреба за центар за рехабилитација на лица со телесна попреченост и на лица со церебрална парализа, кои имаат потреба од редовна рехабилитација и работа со физиотерапевт со цел одржување и подобрување на нивната здравствена состојба. Вакви соби, опремени со соодветни помагала, има во некои дневни центри, на пример во Дневниот центар за лица со церебрална парализа Прилеп, што се позитивни примери. Има и случаи кога локални здруженија, во рамки на проектни активности отвориле вакви центри, на пример во Гевгелија, но по завршување на проектот центарот не функционира, иако е целосно опремен: *Таа година додека беше проектот имаше стручни лица. По завршувањето на проектот, не се најдоа средства и остана опремата да се користи од институциите, но не е искористена максимално... значи тоа е нешто што може да се користи како ресурс од Министерството (Фондација Аполонија).* Голем дел од вработените во ЦСР и дневните центри, како и невладините организации укажуваат и на потребите од отворање сензорни соби, кои би се користеле од деца на предучилишна и на училишна возраст во терапевтски цели (на пример, деца со аутизам, лесна попреченост и слично): *на пример, има една група деца со аутизам, сакав да направам сензорна соба во Дневниот центар, ми кажаа дека тоа многу значи за тие лица. Бидејќи примах дефектолог, мислев дека ако добијам помош од Министерството на кој било начин, би помогнал затоа што, во последно време, сум правел лично истражување, има многу такви деца (ЦСР Крива Паланка). Во неколку општини има позитивни примери, како на пример Бутел (во детска градинка во Радишани) и Чаир каде што такви сензорни соби се во фаза на опремување, но има и негативни примери каде што опремени сензорни соби не се целосно искористени: *На полето на лица со посебни потреби, ние учествувавме во создавањето на првата сензорна соба во училиштето „Владо Кантарџиев“. Таа сензорна соба денес не се користи како што е предвидено бидејќи просторот не бил соодветен и ќе се чекало да се ослободи училница, некој поголем простор, меѓутоа, за тоа време, си ја заврши работата во смисла тие лица со посебни потреби да престанат, на некој начин, да бидат отпишувани со петиција бидејќи се подигна свеста кај сите дека може да се направи (Фондација Аполонија).* Се истакна и потребата за дополнителни центри за третман на семејното насилство, со оглед на тоа што овој ризик е во пораст, а немањето шелтер-центри е една од причините зошто жртвите не го пријавуваат насилството.*

Голема потреба е идентификувана во поглед на мали групни домови за повозрасни лица со попреченост што остануваат сами по смртта на родителите

/ старателите, со цел да продолжат да живеат со поддршка: Сега се соочуваме со ризик нивните родители да стареат, нивните браќа и сестри, исто така, да стануваат возрасни, да формираат свои семејства, и нашите процени се дека за 10 до 20 години сите наши членови ќе имаат родители што ќе влезат во категоријата стари лица што ќе имаат потреба од социјална помош и некаков вид социјални услуги. Така што, тоа е главниот социјален ризик со кој се соочуваме и на кој последниве неколку години веќе почнавме да работиме, односно, во самиот социјален клуб да воведуваме развој на вештини што ќе значат нивно подготвување за самостојно живеење, за групно живеење во согласност со новите законски измени, за нивно работно оспособување бидејќи е природен процес нивните родители веќе да влезат во категорија стари лица што не ќе можат да се грижат како сега и порано (Центар за лица со интелектуална попреченост Порака Струмица). Таков пример се деветте мали групни домови (станбени единици) во Неготино и во Волково, кои ги раководи локалното здружение Порака.

Се идентификува и потреба од организирање мали групни домови како алтернатива на домови за стари лица во општините во кои стареењето на населението е забележително и каде што има зголемено иселување на младите: На ниво на Центар размислуваме дека ризикот од старост ни е ризик што допрва доаѓа затоа што останува само старо население, младите се иселуваат, масовно се иселуваат од овде. Така што, сметаме дека доколку има таков мал групен дом, би ги решиле дел од проблемите во тој дел (ЦСР Свети Николе).

Значаен контингент социјални услуги се понудени преку проектот за општинскокорисна работа од Општините или во соработка со други фактори. На пример, со помош на овој проект се нуди помош и нега во домот на лица со попреченост во многу мал број општини, иако е идентификувана голема потреба во сите општини. И таму каде што се нуди услугата, има потреба од зголемување на капацитетите за да може да се вклучат повеќе крајни корисници: Има проект за општинскокорисна работа, опфаќа многу малку луѓе, и многу малку луѓе се сервисирани, ако има опција тие бројки да се зголемуваат и да биде континуирана програма и ако се прошири, можеби ќе има некој ефект (Младински клуб Штип). Во повеќето интервјуа е истакната потреба од лични асистенти што би им помагале на старите лица: Да, зависи што побарале од општината, но најмногу има потреба за стари лица, во последно време имаме големо иселување (ЈУМЦСР).

Потребата од асистенти за сите деца со попреченост вклучени во наставата е голема и бара големо и итно внимание: Немаме образовни асистенти, меѓутоа тројца лични асистенти се распределени во три основни училишта и им

помагаат на неколку лица со попреченост, на три лица со попреченост, по едно од секое училиште. Навистина има потреба за многу такви лични или образовни асистенти за лица со попреченост, кои се инволвирани во редовна настава, меѓутоа Општината немаше обезбедено средства оваа година, конкретно за овие потреби. (Општина Прилеп). Образовните асистенти помагаат и во интеграција на децата со попреченост во редовната настава, па во некои општини се јавува и свесност од потребата за проширување на услугата за да може децата подобро да се интегрираат и вклучат во воспитно-образовниот процес:

Значи, има потреба од асистенти, не само во училиштата туку и во градинките; една негувателка не може да обрне внимание на тоа дете, треба да изработи посебен план и затоа се потребни асистенти, кои сега се само три во основните училишта, а има и во гимназијата. Во гимназијата таму има само еден, а има четири дечиња со посебни потреби, тоа се веќе гимназијалци, кои некако се поагресивни и можат да се вклопат, да се интегрираат во редовната настава (Општина Неготино)

Дефинитивно е потребно, без неа [услуга образовен асистент, н.з.] тоа образование не може да функционира регуларно, барем формалното, нема теоретски шанси дете со попреченост, посебно некоја потешка интелектуална попреченост, само да седи во училница со лица со типичен развој, тоа е невозможно; мислам, ние колку сакаме можеме да се лажеме, меѓутоа е невозможно (Центар за младински активизам Крик).

Во поглед на згрижувачките семејства, се нагласува потребата од следење на состојбата на згрижувањето, особено на децата што се изложени на значаен ризик: Во светот имаме професионални згрижувачки семејства што ние не го предвидовме во Законот, каде што професионалци, психолози, психотерапевти земаат дете и се грижат за него во одреден временски период и работат на корекција на неговото однесување. Тоа беше добра опција и можност, тие [законодавецот, н.з.] не ја прифатија (СОС Детско Село).

Потребата за соодветна физичка инфраструктура е особено нагласена во поглед на поширокиот простор суштински за лицата со посебни потреби: Во училиштето има рампа, меѓутоа тука во Општината нема. Тука мора лифт, тоа е многу пари (Општина Зрновци). Непристапност се јавува и во некои училишта: Немаат пристап. Сме излегувале на терен, сме ги виделе училиштата. Во две училишта има, но многу се нефункционални... А, има деца што се со колички, со хендикеп, а немаат услови. Сме разговарале со родителите бидејќи тие бараат од нас да лобираме и за условите во училишта, како на пример тоалетот, децата со попречености немаат добар пристап до тоалетите (Здружение Игнатија Теарце). Како примери се наведуваат потребите од инсталирање звучни семафори

(за слепите лица), толкувачи на знаковен јазик (за глувите лица), лифтови, подвижни ленти и слични помагала, како и асистивна технологија во различните институции каде што се обраќаат лицата со посебни потреби.

5.2. Потребите низ призма на социјалните ризици

Набљудувано според социјални ризици, значајноста на изложеноста на ризик од старост упатува на потребата од ургентно проширување на капацитетите и на лепезата на услуги во постојните капацитети за сместување стари лица. Дел од испитаниците истакнуваат дека на старите лица би требало да им се понудат и повеќе услуги од мобилни служби што би вршеле посети во домот, особено во руралните средини: *Воспоставување рурален доктор... Рурални, подвижни аптеки во Дебарца и во другите села... Ќе му препише, овде ќе дојде, триесет километри назад, осумдесет километри за лек да земе.* (Здружение на пензионери Охрид и Дебарца).

Ризикот во детството бара поголемо структурирање на локално ниво, со оглед на тоа дека на тоа ниво услугите за ресоцијализација, реинтеграција и за рехабилитација не постојат и се парцијално адресирани од ЦСР или од локални здруженија. Од интервјуата се идентификува потреба да се интегрира или централизира поддршката на младите лица што ќе ги напуштат малите групни домови и ќе продолжат со самостоен живот по 18. година. Поддршката на децата што ги напуштаат домовите во насока на обучување за самостоен живот, поддршка и помош при барање работа е, исто така, клучна во нивното оспособување за самостоен живот: *Тоа што сакам да го нагласам е недостигот од поддршка при вработување, ние сè уште немаме закон за оваа целна група. Значи, место да се дава толкава социјална помош, која ќе ја користи некое дете што нема капацитет да заврши средно училиште и ти му даваш 400 евра до 26 години. И ако тоа дете досега не било подготвено, замислете какво ќе биде на 26 години... Од една ранлива група преминува во друга, во питање, во сиромаштија, во спиење под мост...* (ФИЦЕ Македонија).

Кај ризикот од физичка и интелектуална попреченост се идентификува потребата од што порана интервенција и општествена инклузија. *Инклузијата е успешна само кога имате ран третман и рана детекција, кога ќе го подготвите детето [Во спротивно, н.з.] ќе останат деца што пропуштиле златен период, исфрустрирани родители и наставници, исфрустрирани колеги од фелата, од сите страни бидејќи нашата дејност, односно нашата професија е мултидисциплинарна* (Здружение Ластовица). Кај овој ризик е нагласена потребата од услугата одмена на семејна грижа, која не се нуди во ни една

општина, а е потребна бидејќи родителите се свесни дека на нивните деца им е потребна грижа од обучени лица: *Тие се тешки инвалиди, па дури и да викнеш некој од населбата да ти го чува детето за пари, не се нафаќаат поради тоа што секое дете си е посебно, специфично; нашите деца бараат посебно внимание и начин на одгледување; добиваат дури и епилептични напади, поради што, не дај Боже, не се оставаат и може да се случи да почине некое ако при напад си го голтне јазикот, а нема никој во ...* (Здружение Надеж). Со цел да се поттикне инклузијата и меѓусебното учење, од здруженијата посочуваат дека во малите групни домови треба да се сместуваат лица со попреченост и типични деца заедно. Наодите укажуваат на потреба од лица-толкувачи на знаковен говор, со оглед на тоа дека на локално ниво речиси нема вакви лица, па глувите имаат проблем при посета на установи за социјални услуги и користење други услуги (пример, здравствени).

Генерално, наодите укажуваат дека кај ризикот од попреченост клучна е системската поддршка на семејствата со лице со попреченост, па дури и давање услуги на психолошко советување за прифаќање на состојбата во која се нашло семејството, со цел помош за семејството да ја задржи функционалноста: *Само да земеме нешто што можеме да го аплицираме [мисли, од искуства на други земји, н.з.], кога на родителот ќе му се соопшти дека [детето] има некаква попреченост и ќе се дијагностицира. Сепак, зборуваме за рана дијагностика и детекција, да се обезбеди психолошка поддршка, затоа што ние не водиме сметка за да сочувваме едно семејство, да биде функционално... ние со овој систем продуцираме депресивни родители, кои одат на скратено работно време и кои најчесто продуцираат дисфункционални семејства и разводи* (Здружение Ластовица).

Слично, потребата од системска и подолготрајна поддршка е присутна кај жртвите на семејно насилство со цел да не се случи враќање кај насилникот: *Ако ја малтретира жената, ќе го викнат на информативен разговор... Аха, ништо... Жената ќе ја држат еден месец во некое прифатилиште и нема кај да оди, мора да се врати, и продолжува истата мака. Значи не... ќе ја обезбедиш... И треба работа - работа ќе ѝ дадеш, да се осамостои и да не зависи од тој маж* (Здружение на глуви и наглуви Тетово). Ако тоа се сведе на интервентни центри или шелтер-центри, некоја просторија да се адаптира како интервентен центар за да се згрижат жртвите на семејно насилство. Жртвата пријавува и потоа се враќа дома (Општина Пробиштип), тогаш треба да се изгради програма за престојот на жртвите на насилство во тие центри. Првично, да ја добијат потребната помош, а потоа да бидат адаптирани за осамостојување и за излегување на пазарот на труд за да се елиминира можноста да се вратат кај сторителот на насилството.

Паралелно, треба да се работи на информирање на населението за семејното насилство, пријавување и за услугите што може да се добијат: *Мислам дека треба да има некоја кампања или нешто што би ги запознало граѓаните со тоа каде можат да го пријават насилството и дека имаат право на тоа* (Мултикултура Тетово).

Конечно, потребни се социјални услуги што ќе ги адресираат ризиците на повратниците од мировните мисии и боиштата во странство. Потребна е поддршка и на семејствата што го чувствуваат товарот на реинтеграцијата: *Проблемот не е кај инвалидите од мировните мисии на НАТО, кај нивните семејства, тие се видливи. Дел од нив имаат психолошка, дел имаат веќе забележлива физичка патерица... Проблемот е многу, многу поголем кај семејствата во кои привидно е сè во ред* (Исчекор Куманово).

5.3. Потребни од нови социјални услуги

И покрај тоа што прашалникот за сите лица со кои е направено интервју вклучуваше посебно прашање преку кое испитаниците требаше да посочат на една-две нови социјални услуги што во моментот не постојат, ниту се предвидени во Законот за социјална заштита, а кои потенцијално ќе адресираат актуелен социјален ризик во општината, сепак одговорите беа значајно сиромашни. Впечаток на проектниот тим е дека лицата со кои е направено интервју речиси ексклузивно се фокусирани на спроведување на постојните социјални услуги, во контекст на надминување на повеќекратните проблеми со кои се соочуваат на микро ниво, што веројатно оневозможува повизионерски пристап за согледување нови потреби и дизајн на нови услуги. Место тоа, потребата од натамошен развој на социјалните услуги се фокусира на диверзификација, зголемување на обемот, опфатот и на достапноста на постојните социјални услуги.

Сепак, потребите идентификувани во секциите 5.1. и 5.2. може да бидат основа за креативен тим во Министерството за труд и социјална политика да може да дизајнира нови социјални услуги.

Во голем дел од општините, како и во дел од ЦСР, се наведува диверзификацијата на услугите за стари лица како неопходна, пред сè, поради сè поголемата емиграција на младите. Дел од овие услуги, можеби, веќе ги има во други општини, но вклучените сметаат дека треба да се понудат и во руралните и во помалите општини: *Некаде такај Владиевци, таму има едно место, правевме некои локациски услови за изградба на таков дом, да се направи како сметување на пензионери бидејќи голем дел од младите се иселуваат... пензионерите*

остануваат тука и не можат баш да си ги овозможат сите услуги затоа што... има пензионери што иако имаат финансиски средства, нема кој да им донесе храна во нивниот дом (Општина Василево). Како примери за потребни услуги за стари лица се наведуваат форми на лични асистенти (ЦСР Пласница): *Потребен е сервис за стари лица и грижа за нив. Е, сега, треба да се види дали ќе се грижат за нив во нивниот дом или тоа да биде дневен центар за стари лица* (Општина Неготино) или мали групни домови за стари лица: *... би можело да има старски дом, или во ново време ги прават во мали групни домови за стари лица* (ЦСР Валандово). Во дел од општините се наведува и отворање народни кујни, кои би служеле како помош на лицата што не можат да готват сами: *И народна кујна за лица што не се во состојба да готват сами за себе, со тоа што ќе им биде донесено од народната кујна во нивниот дом, дали ќе бидат тоа волонтери или, на некој начин, платени лица, или некои сервиси би го вршеле тоа* (ЦСР Свети Николе). Во неколку интервјуа се наведува и потребата од постоење патронажни служби (на пример, Општина Неготино, Геронтолошки завод, Општина Зрновци, Здружение на жени Св. Николе и други), како и наоѓање начин за дејствувањето на општините да биде комплементарно со дејствувањето на ЦСР. *Тој тип некатегоризирани, недефинирани, иновативни, нови [услуги, н.з.], тие треба некако да не ги мешаме во работата на Центарот за социјална работа... Патронажни служби, некој нов тип, нешто што евентуално би можело да функционира. Може би било поефикасно...* (Општина Зрновци).

Во одредени општини се детектира и потребата од специјализирани услуги за рехабилитација на одредени групи лица со специфични потреби: *Треба да се отвори нешто како центар за рехабилитација или дневен центар за церебрална парализа затоа што нив им се многу потребни вежби* (Инклузива Куманово). Повеќето општини нагласуваат дека треба развивање и засилување на услугата лични асистенти, како и отворање мали групни домови за возрасни лица со пречки во развојот (Градско). Некои општини идентификуваат потреби од развој на услуги насочени кон децата. Во некои тоа се детски градинки, особено во руралните општини (Општина Ранковце, ЦСР Ранковце), а во други, услугите би биле насочени кон згрижување деца изложени на ризик: *Потребни ни се шелтер-центри, барем за децата на улица, деца што питаат, како и за бездомни лица* (Општина Тетово). Во Струга, локалната агенција за развој има идеја за организирање „патрола на мајки“, односно жени што би внимавале на појавата на деца од улица и би давале поддршка на тие деца преку нивно поврзување со ЦСР.

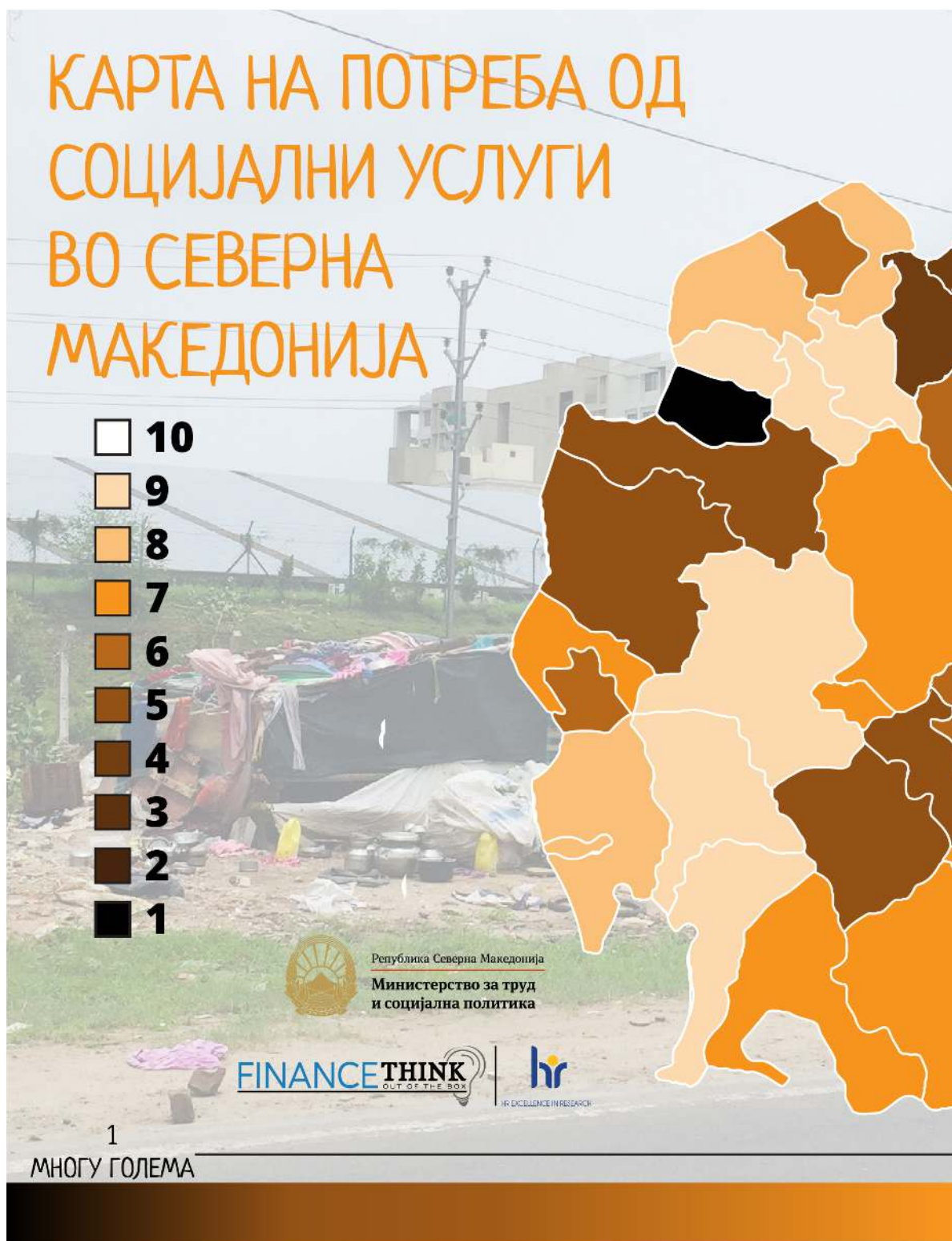
Во дел од интервјуата се наведува потребата од постоење повеќе локални шелтер-центри за жртви на семејно насилство, како и услуги за корисници на

дрога, како на пример: *Ако зборуваме за услуги што недостигаат во градот, шелтер-центар за жртви на насилство, имавме иницијатива, но не се спроведе. Дел од нашиот го користат како метадонски центар, користат услуги, тука може да се помогне и, можеби, алтернативен пристап за луѓе што користат дрога (ХБО опција Охрид).*

Во повеќето Општини нема стратегиско планирање за воведување нови социјални услуги, или ако е предвидено такво нешто во нивните стратегиски и годишни планови, тоа се сведува на изградба на објекти од социјалната заштита. Дел од Општините ја истакнуваат изградбата на нови детски градинки на нивна територија како начин за подобрување на услугите во доменот на грижа за децата (пример: Желино, Боговиње, Босилово). Сепак, во некои Општини се истакнуваат и поконкретни планови за нудење или проширување на услугите преку користење средства од различни проекти. Пример за тоа е подобрување на грижата за старите лица преку изградба на дом за стари лица: *ако излезе можност за реконструкција на старскиот дом, исто така поголем проект за прекугранична соработка со европски фондови, планираме дневни центри за стари лица во поголемите населени места, не знам како ќе бидат насловени, како клубови за пензионери (Општина Ранковце и ЦСР Ранковце); проширување на услугите за старите лица преку отворање нови пензионерски домови: *впрочем, ние конкуриравме кај МТСП за проектот „Подобрување на социјалните услуги“, мислам, каде што внатре во апликацијата баравме да бидат реконструирани уште две такви локации, обновени, направени во други две населени места, Моноспитово и Турново. Така би се проширила таа социјална услуга во уште две населени места, би постоеле места каде што старите луѓе би се движеле (Општина Босилово); грижа за жртви на семејно насилство: во помош на жртви на семејно насилство, тоа е наведено во програма, преку отварање регионален центар за советување жртви на семејно насилство (Општина Неготино); и грижа за лицата со посебни потреби: Се планира во Македонски Брод да се реконструира старото училиште и и тоа да се користи како дневен центар за деца со посебни потреби (Општина Македонски Брод).**

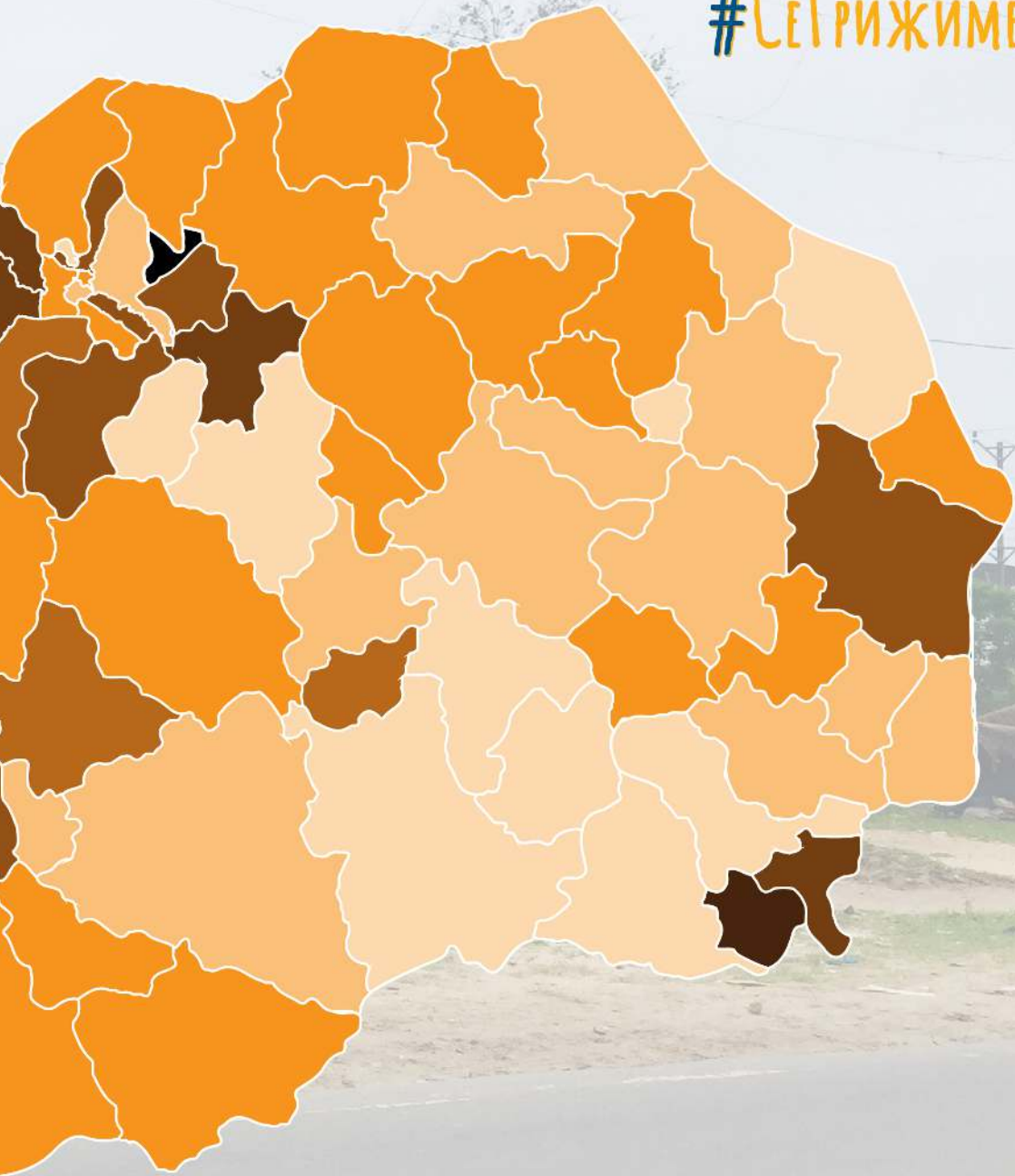
Слика 7 визуелно ги прикажува потребите од повеќе, подиверзификувани, подобри и нови социјални услуги во општините. Генерално, потребата од подобрување и иновација на социјалните услуги е повеќе нагласена во западниот дел од земјата и особено во општините од Полошкиот и од Скопскиот регион. Сепак, треба да се има предвид дека покрај од застапеноста на социјалните ризици, ваквата идентификувана потреба може да е детерминирана и од поголемата свесност за самите социјални потреби, која, очекувано, може да е повисока во главниот град, отколку во другите урбани и рурални средини.

Слика 7 – Карта на социјалните потреби во општините во Северна Македонија

Извор: Проценка на проектниот тим врз основа на квалитативна анализа
Забелешка: Социјалните потреби се однесуваат на повеќе, подобри, подиверзифицирани
1 означува многу големи социјални потреби

#СЕРИЖИМЕ

10
МНОГУ МАЛА

а на социјалните потреби, подготвена врз основа на вкупно 364 интервјуа.
и, подстапни и нови социјални услуги. Проценката е извршена на скала од 1 до 10, при што
и, додека 10, многу мали социјални потреби.

06

Заклучок

Целта на оваа студија е да даде синтетизиран преглед на капацитетите, социјалните ризици и на потребата од подобри или повеќе социјални услуги во општините во Северна Македонија. За таа цел беа спроведени 362 интервјуа со клучните фактори во процесот: претставници на центрите за социјална работа, Општините, локални даватели на социјални услуги – јавни и приватни, и со претставници на сегашни и потенцијални корисници на социјалните услуги. Главниот наод од синтетичката студија е дека лицата со кои е направено интервју речиси ексклузивно се фокусирани на спроведување на постојните социјални услуги, во контекст на надминување на повеќекратните проблеми со кои се соочуваат на микро ниво, што, веројатно, оневозможува повизионерски пристап за согледување нови потреби и дизајн на нови услуги.

Интегралната оценка на постојните капацитети за испорака на социјални услуги кај сите фактори е ограничена, и во поглед на физичката инфраструктура со која располагаат, и во поглед на човечките ресурси. Иако физичката инфраструктура е задоволителна во општините во кои се лоцирани центрите за социјална работа, нивниот досег до другите општини што ги покриваат е недоволен – често дури недостига и основно претставување на тој центар во општините во кои не е физички лоциран. Дневните центри за услуги се соочуваат со просторни проблеми и мора да интегрираат лица од различни возрасти и различна попреченост во ист простор, што оневозможува квалитет на испорачаните услуги и генерирање задоволство кај корисниците. Потоа, екипираноста со стручен кадар е, генерално, сиромашна: во тимовите што се мултидисциплинарни, често недостига одреден профил, а во таков состав тимовите често се префрлаат од еден на друг разнороден проблем, што ја намалува ефикасноста во нивното работење. Генерално земено, само со исклучок на мал број општини, социјалната состојба во поглед на инфраструктурата и човечките ресурси е одредена како неповолна.

Анализата на социјалните ризици – социјалната карта на општините во Северна Македонија, упатува на присуството на повеќекратни социјални ризици, од кои значаен дел се покриени со социјалните услуги што се на располагање. Но, недостигот од инфраструктура и од луѓе идентификуван претходно ја отежнуваат ефикасноста во соочувањето со нив. Интересно е дека староста е доминантен социјален ризик, поради високото и растечко учество на старото население во вкупното население. Но, другите социјални ризици – кај лицата и децата со телесни и ментални пречки и сетилни нарушувања, бездомниците, жртвите на семејно насилство и лицата со потреба од социјална реинтеграција – може да дејствуваат поопасно, па затоа е потребно и поголемо внимание на овие ризици. Во однос на интензитетот на социјалните ризици, не може да се

изведе унифициран заклучок, но се чини дека тие се поинтензивни во источните, отколку во западните општини, и со поголема застапеност во Југоисточниот и во Пелагонискиот регион. Староста како ризик е позастапена во периферните општини, додека попреченоста во централните општини во Северна Македонија.

Наодите укажуваат дека потребата за социјални услуги е голема, но локалните фактори, пред сè, се насочени кон подобрување на постојните социјални услуги, место воведување нови иновативни услуги за социјална заштита. Со оглед на тоа дека постојните социјални услуги се нудат со ограничени инфраструктурни, човечки и финансиски ресурси, моментно не постојат слободни капацитети за создавање нови социјални услуги, па дури ниту за тие услуги што за првпат се воведени во новиот Закон за социјална заштита од мај 2019 година. Во согласност со анализата на социјалните ризици, потребата за проширување на социјалните услуги што ќе одговора на потребите на старите лица, услуги за рана интервенција кај лицата со попреченост и системска поддршка на жртвите на семејно насилство е најголема и бара ургентна интервенција со цел полесно соочување со ризиците кон кои се насочени овие категории лица.

Вкрстеното набљудување на состојбите, ризиците и на потребите нè упатува на тоа дека инфраструктурните состојби и состојбите со човечките ресурси се, генерално, неповолни низ целата земја; ризиците се особено застапени во источната половина од земјата (но, недостигаат податоци за општините во Скопскиот регион), при што ризикот од старост е особено присутен во периферните општини; потребите од нови и диверзификувани социјални услуги се особено нагласени во Скопскиот регион и во делови од западниот дел на Северна Македонија. Единствено во северните делови од земјата, кои опфаќаат дел од општините во Полошкиот, Скопскиот и во Североисточниот регион, состојбите се особено неповолни, со идентификуваните потреби што го отсликуваат интензитетот на постојните социјални ризици.

Референции

ИДСЦС (2017) Социјална заштита и вклученост на локално ниво: Збирка на мониторинг извештаи. Скопје: Институт за демократија Социетас Цивилис.

Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“ (2010) Анализа на состојбите во социјалната заштита и социјалното вклучување на локално ниво. Скопје: Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“.

Јосифовска Б. и Петрески, М. (2018) Анализа на обезбедувањето социјални услуги на локално ниво: Резултати од мониторингот на општините Прилеп и Долнени. Студија за политиките бр. 23, Скопје: Институт за економски истражувања и политики Finance Think.

ЈУ Завод за социјални дејности (2017) Преглед на услуги од социјална заштита во Република Северна Македонија: Преглед по региони. Скопје: ЈУ Завод за социјални дејности

МТСП (2013) Прирачник за развој на социјални услуги за ранливите групи во локалните заедници. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

Општина Битола (2019) Програма за остварување на социјалната, детската и на здравствената заштита во општина Битола во 2019 година. Битола: Општина Битола.

Службен весник на Република Северна Македонија 104 / 2019. Закон за социјална заштита

Трбојевиќ, С. (2012) Децентрализација на социјалната заштита во Република Македонија – фактичка состојба, предизвици и можности на локално ниво. Скопје: Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“ Скопје.

Анекси

Анекс 1 - Неструктуриран прашалник

За спроведување на овој неструктуриран прашалник, лицата што спроведуваат интервју треба:

- 1) Детално да го проучат водичот за лица што спроведуваат интервју за потреба од социјални услуги во општините во Северна Македонија (види анекс 2)
- 2) Да учествуваат на полудневна сесија за здобивање попрецизни и унифицирани вештини за правилна идентификација на потребата од социјални услуги во општините во Северна Македонија

Прашања:

Група 1 (постојни социјални услуги):

Кои социјални услуги ги обезбедувате (реферирајте кон видовите услуги од водичот)?

Дајте квалитативна процена на квалитетот на обезбедените социјални услуги, според информациите од корисниците.

Дали општината има други даватели на услуги и во кој обем, квалитет и цена?

Група 2 (инфраструктура):

Со каква инфраструктура за испорака на социјални услуги располагате (домови, центри...)?

Со каков обучен стручен персонал (вработени лица и школовани, но невработени профили) соодветен за испорака на социјални услуги располага општината (психолози, педагози, едукатори...)?

Дали ја оценувате оваа структура како доволна за ранливите групи што ги засега (реферирајте кон видовите ранливи / маргинализирани групи од водичот)?

Кои услуги е планирано да се испорачаат (вклучително и план за подобрување на постојните) во програмата за работа на Општината?

Група 3 (социјални ризици):

Генерално, каква е сликата на социјалните ризици во општината (реферирајте кон видовите социјални ризици од водичот)?

Кој е најголемиот социјален ризик и дали Општината излегува на крај со тој ризик (обезбедува социјални услуги, има соодветна институционална поставеност, вклучително и доволно човечки капацитет и добра практика – *реферирајте кон објаснувањето за квантитет – квалитет - разновидност од водичот*)?

Ако не може да излезе на крај со тој ризик, зошто?

Група 4 (нови социјални услуги):

Според претходната група прашања, во која мера социјалната карта укажува на потребата од поразновидни социјални услуги?

Можете ли да посочите на еден-два нови социјални услуги што во моментот не постојат, а чиешто понудување значително ќе ја подобри социјалната карта во општината?

Или, фокусот во општината треба да остане на а) проширување на обемот на постојните услуги, б) подобрување на квалитетот на постојните услуги, в) подобрување на пристапноста на постојните услуги (вклучително и цените), г) сè од наведеното?

Анекс 2 - Водич за лице што спроведува интервју за потреба од социјални услуги во општините

1. Структура и инфраструктура на социјалната заштита

Овој дел би опфатил општи информации за институциите што даваат социјални услуги во општината¹ (под ЦСР, под Општината, како и приватни), како и податоци со кои се располага во однос на постоењето социјални ризици во општината, односно:

- Број на корисници на права од социјална помош и други права:

- o Гарантирана минимална помош
- o Паричен додаток за греење
- o Туѓа нега
- o Еднократна парична помош
- o Социјално домување
- o Сместување во згрижувачко семејство
- o Парична помош за згрижувачко семејство
- o Надомест поради попреченост
- o Скратено работно време, партиципација, сместување во установи
- o Детски додаток
- o Посебен додаток
- o Еднократна парична помош за новороденче
- o Родителски додаток за трето дете
- o Додаток за образование (основно и средно)
- o Додаток за образование (студирање)

¹ Лицата што спроведуваат интервју треба да прават разлика во користењето на зборот **општина** со мала и со голема буква. Кога општина се користи со мала буква, тоа упатува на општината како географски термин, додека кога се користи со голема буква, упатува на институцијата Општина X. На пример, во општина Прилеп се нудат само два вида социјални услуги, но ниедна од нив не ја испорачува Општина Прилеп, туку ЦСР Прилеп и еден приватен давател.

- Број на лица според социјален ризик², според следнава класификација на ранливи групи:

- o домаќинства што живеат во апсолутна сиромаштија (корисници на гарантирана минимална помош)
- o стари лица што имаат потреба од нега (не може да се издржуваат сами од која било причина)
- o жртви на семејно насилство, од кои % жени и % деца
- o сторители на семејно насилство
- o лица со попречености, од кои % деца
- o лица што издржувале казна затвор, од кои % деца што биле во малолетнички затвор
- o бездомници, од кои % деца
- o зависници од дроги и од алкохол
- o деца изложени на ризик што не е споменат погоре (без родители, банди, питање, жртви на трговија и сл.)
- o други лица со специфични социјални проблеми

- Број на лица со различни видови попречености, според следнава класификација

- o Телесни нарушувања
- o Интелектуални нарушувања
- o Ментални нарушувања
- o Сетилни нарушувања

Овие податоци е добро претходно да се обезбедат од Центрите за социјална работа или да им се укаже дека во текот на интервјуто ќе се побараат овие информации.

²Социјален ризик е состојба што има потенцијал да го отежни или оневозможи непреченото социјалното функционирање на поединецот, семејството и одредна група, која може да има потреба од социјална помош. Генерално, оваа акција ги дефинира следниве **социјални ризици**: недоволно средства за живот (сиромаштија), старост, детство, насилство, физичка и ментална попреченост, неспособност за социјална реинтеграција.

Како и следниве податоци:

- Број на квалификуван кадар во општината:

- o социјален работник
- o психолог
- o педагог
- o специјален едукатор
- o воспитувач
- o друго

Овие податоци е добро претходно да се обезбедат од Агенцијата за вработување или да им се укаже дека во текот на интервјуто ќе се побараат овие информации.

Исто така, овој дел треба да даде информација и за тоа што предвидува Општината во своите програми, во поглед на социјалните услуги – постојни и идни, и особено во однос на идните, како е дојдено до заклучоците за потребите од нив. Доколку Општината предвидува воведување нова, или зголемување на обемот на постојна социјална услуга, или модификување постојна социјална услуга, тогаш која е инфраструктурата со која располага за таа намена и како е затворена финансиската конструкција.

2. Потребите за социјални услуги

Овој дел би опфатил анализа на потребите за различни видови социјални услуги, притоа продлабочувајќи го истражувањето во правец на:

- Потреба од нови социјални услуги (квантитет)
- Потреба од подобрување на постојните социјални услуги (квалитет), како и во кој поглед подобрување
- Потреба од диверзификување на социјалните услуги, во смисла на нивната разновидност (и кој ги нуди)

3. Потенцијали за воведување социјални услуги

Инпут во овој дел се собраните информации од делот 1, со тоа што место во поглед на бројки, сега се разговара за квалитативните аспекти, со лицата со кои се прави интервју, особено во поглед на тоа колку инфраструктурата

(физичка, човечка, финансиска) одговара на потребите во таа општина.

Следната информативна карта може да послужи за насочување на разговорот при продлабочување на информациите во точките 2 и 3. Информативната карта не претставува структура на интервјуто, особено имајќи предвид дека поставувањето детални прашања за секој вид социјална услуга на секое лице со кое се прави интервју ќе доведе до ситуација „од лисјата да не може да се види шумата“. Место тоа, лицето што спроведува интервју треба:

- Да ги знае **видовите социјални услуги** според новиот Закон за социјална заштита

- Детално да ги прочита наведените прашања и да ги разбере како **рамка во која може да се движи при интервјуто**, во ситуација кога ќе утврди дека некоја услуга е многу важна во таа општина, било поради тоа што има многу тековни корисници (кои бараат, на пример, таа услуга да е подигне на поквалитетно ниво) или има многу потенцијални корисници (на пример, општината се соочува со ограничен капацитет и не може да ја испорача таа услуга ниту во доволен обем, ниту во доволен квалитет), или таа услуга не се нуди во општината, но постои (некаква) потреба (тогаш, како се проценила таа потреба? Дали потребата е доволна за да се вложи во испорака на таа услуга, на пример, да се изгради старски дом?)

- Да биде способно да разграничи:

о Тековна понуда, наспроти потреба од социјална услуга

Тековна понуда: во општината се нуди одредена лепеза од социјални услуги (на пример, има дом за глуви лица)

Потреба: во општината има голем број деца со некаква физичка попреченост за кои нема никакво дневно или долгорочно згрижување и поради тоа тие патуваат во следниот поголем град, но тоа повлекува многу трошоци и време

о Квантитет (обем) наспроти квалитет наспроти разновидност на социјалните услуги

Квантитет:

1) Кои социјални услуги се нудат во општината и кој капацитет може да биде задоволен. На пример, колку лица може да се сместат во старскиот дом? Колку лица жртви на семејно насилство може да се опслужат од ЦСР (на пример, на тоа работи само еден вработен), а колку од приватни даватели?

2) Овој дел треба да опфати и информации за физичката достапност на услугите (на пример, во општината постои дневен центар за деца со попреченост, но е толку далеку од централното градско подрачје, што претставува тешкотија за родителите на децата во смисла на транспорт и време)

Квалитет:

1) Задоволство од понудените социјални услуги, измерено објективно (на пример, ако се спроведувале прашалници, интервјуа со корисници), субјективно (на пример, процена за мерата во која некој социјален ризик е надминат или постои значаен напредок во неговото надминување. На пример, постои многу ефективна канцеларија за советување жртви на семејно насилство, чијашто ефективност се согледува по тоа што сè повеќе жртви се охрабруваат да пријавуваат и да доаѓаат на советување)

2) Свесност дека користењето социјални услуги од страна на корисниците може да доведе до подобар општествен и економски исход (на пример, да постои свесност / уверување дека посетувањето советувашиште за жртви на семејно насилство може навистина да ги извлече од тој социјален ризик)

3) Овој дел треба да опфати и информации за достапноста на услугите преку цените (на пример, во општината постои услуга за ресоцијализација на деца што биле во малолетнички затвор, но е толку скапа, што родителот / старателот не може да ја понуди)

Разновидност: разновидноста може да се сфати во два правци: прво, како адресирање на целата лепеза социјални ризици во општината (односно физичка и квалитативна достапност на секаков вид услуга), и второ, **побитно** дополнување на услугите за најважните социјални ризици во таа општина. На пример, ако во една општина еден од важните ризици е маргинализирани деца со поблаг степен на нарушување и во општината постои дневен престој за такви деца, тогаш дали постојат комплементарни социјални услуги, на пример, некој вид советувашишта и сл. (комплементарноста и потребата од поразновидни социјални услуги треба да се утврди низ интервјуата)

1. Услуги на информирање и упатување

- Како ги информирате граѓаните за правата и за услугите што им се на располагање? Дали преку индивидуални средби, преку организирани средби, преку медиуми и сл.?
- Дали граѓаните сами доаѓаат за информација или вие им пристапувате на тие што сте ги идентификувале како лица што имаат потреба од одредени права / услуги?
- Кој прави првична процена на потребата за одредено право / услуга што им следува на лицата?
- Ако лицето е упатено до друга институција, дали вие соработувате со другата институција сè додека лицето не ја добие потребната услуга / право во таа институција?

2. Услуги на стручна помош и поддршка

- Што опфаќа оваа услуга?
- Колку поединци побарале стручна помош и поддршка изминатата година? Колку добиле?
- Колку семејства побарале стручна помош и поддршка изминатата година? Колку добиле?
- Дали има посебен сектор / лице каде што лицата што имаат потреба може да побараат и добијат стручна помош?
- Дали располагате со соодветна просторија каде што се нуди стручна помош и поддршка?
- Дали лицата сами бараат стручна помош и поддршка или вие ги идентификувате и им нудите помош? Како ги идентификувате?
- Дали по интервенција, ја следите состојбата на лицата / семејствата?

3. Услуги на советување

- Колку случаи на советување сте имале изминатата година:

- 1) Советување при развод
- 2) Советување при нарушени семејни односи
- 3) Психо-социјална поддршка на жртви на семејно насилство
- 4) Психо-социјална поддршка на сторители на семејно насилство
- 5) Други видови, наведете

- Дали располагате со соодветна просторија каде што се изведува советодавната услуга?

- Дали лицата што имаат потреба од совет сами бараат совет или вие ги идентификувате и им ја нудите оваа услуга?

- Дали има посебен сектор / лице каде што лицата што имаат потреба може да побараат и добијат совет?

4. Помош и нега во домот на лица со најтешка попреченост / целосно слепи лица и стари лица

- Дали имате соодветни услови за едно лице да може да ја врши оваа услуга (образование, искуство и сл.)

5. Лична асистенција на лица со најтешка попреченост / целосно слепи лица

- Дали ја нудите оваа услуга? Колку случаи сте имале изминатата година?

- Дали лицата што имаат потреба од оваа услуга сами бараат да ја користат или вие ги идентификувате и им ја нудите?

- Колку време едно лице може да ја користи оваа услуга?

- Кое лице ја врши услугата (вработен, хонорарен работник, волонтер)? Дали има посебни услови за едно лице да може да ја врши оваа услуга (образование, искуство и сл.)

6. Услуги на дневен престој за деца изложени на ризик / лица со попреченост / маргинализирани лица / стари лица и други лица со социјални проблеми

- Колку јавни установи за дневен престој има во општината?
- Кои категории лица престојуваат таму?
- Што добиваат во центарот (на пр., едукација, културни, рекреативни активности...)
- Колкав е капацитетот на центарот во однос на вработени и штитеници?
- Колку вработени и штитеници има во моментот?
- Дали има одредена возрасна граница за лицата од оваа категорија да може да ги користат услугите на центарот? Ако има, што се случува со лицата откако ќе ја достигнат старосната граница?
- Дали лицата што имаат потреба од дневен престој сами бараат да бидат прифатени или вие ги идентификувате и им нудите?
- Дали има слободни места за нови членови? Ако да, зошто (на пр., во новиот центар во Прилеп има 10 слободни места бидејќи населението не е доволно информирано дека овој центар постои)
- Дали има лица што чекаат да бидат прифатени во дневниот центар?
- Дали овој број вработени е доволен за максимална индивидуална работа со сите штитеници?
- Колку приватни установи за дневен престој има во општината?
- Која е вашата улога во дневните центри? (на пр., ЦСР целосно ги раководи, Општината може да плаќа комуналии и сметки, како што е случајот во Прилеп)
- Дали соработувате со јавните дневни центри во вашата општина? На кој начин?
- Дали соработувате со приватните дневни центри во вашата општина? На кој начин?

7. Услуга за рехабилитација и реинтеграција на деца што се изложени на ризик / лица со попреченост / маргинализирани лица со специфични социјални и здравствени проблеми

- Дали на целната група (деца изложени на ризик, лица со попреченост / маргинализирани лица) им нудите психо-социјална поддршка? На кој начин?
- Дали на целната група (деца изложени на ризик, лица со попреченост / маргинализирани лица) им нудите поддршка за здобивање работни вештини и вештини за вработување? На кој начин?
- Дали на целната група (деца изложени на ризик, лица со попреченост / маргинализирани лица) им нудите активности за реинтеграција и за самостојно живеење? На кој начин?
- Дали лицата што имаат потреба од оваа услуга сами ја бараат или вие ги идентификувате и им ја нудите?
- Колку време им се нуди секоја услуга?

8. Услуга за ресоцијализација на деца изложени на ризик / возрасни лица по издржување казна затвор / други лица со специфични социјални проблеми

- Дали во општината има центар за деца во кој се нуди оваа услуга на деца изложени на ризик / деца во судир со законот?
- Дали во општината има центар за ресоцијализација во кој се нуди оваа услуга на лица по издржување казна затвор / други лица со специфични социјални проблеми?

9. Услуга на привремен престој на дете без родителска грижа / дете што скита / дете жртва на злоупотреба / жртва на семејно насилство / жртви на трговија со луѓе / бездомници

- Број лица / случаи од секоја целна група
- Дали во општината има установи за привремено прифаќање?
- Ако има, колкав е капацитетот на установата во однос на вработени и штитеници?
- Колку вработени и штитеници има во моментот?
- Дали има слободни места или има лица што чекаат да бидат привремено прифатени?
- Дали лицата што имаат потреба од оваа услуга сами ја бараат или вие ги идентификувате и им ја нудите?
- Што се случува со лицата откако ќе измине периодот до кога може да бидат сместени?
- Ако нема, што се случува со лицата што имаат потреба од оваа услуга?
- Каква е вашата соработка со овие установи?

10. Услуга за одмена на семејна грижа за старо лице / лице со попреченост / болно и исцрпено лице

- Дали ја нудите оваа услуга?
- Дали има установи каде што се прифаќаат лицата или услугата се нуди во нивните домови?
- Кои лица ја вршат услугата (вработени во општина, ЦСР..., хонорарно ангажирани, волонтери)?
- Како аплицираат лицата што имаат потреба од оваа услуга?
- За колку време добиваат одговор во врска со апликацијата?
- Дали има посебни услови за користење на оваа услуга?

11. Услуга куќа на пола пат за деца без родители/ деца по напуштање установа за ресоцијализација / лица по издржување затвор, зависници од дроги и алкохол / лица со попреченост / лица со специфични социјални проблеми

- Дали ја нудите оваа услуга?
- Каде се нуди оваа услуга? Колку вакви куќи има во општината?
- Колку лица се привремено сместени во тие куќи? Што добиваат таму? Дали само сместување или и други услуги (стручна помош, советување и сл.)
- Како се раководат овие куќи? Колку лица се вработени?
- Колкав е капацитетот во однос на вработени и штитеници?
- Колку лица се сместени во моментот?
- Дали има слободни места или листа на чекање?
- Дали лицата што имаат потреба од оваа услуга сами ја бараат или вие ги идентификувате и им ја нудите?

12. Живеење со поддршка за лица со попреченост / деца без родители и родителска грижа повозрасни од 14 години, а најмногу до завршување на средно образование

- Дали во општината има установи за живеење со поддршка – мали групни домови?
- Колкав е капацитетот од аспект на вработени и на штитеници?
- Колкав е бројот на вработени и на штитеници во моментот?
- Дали има слободни места или листа на чекање?
- Дали има потреба за дополнителни установи?
- Дали добиваат повремено, дневно или 24-часовно сместување и заштита?
- Каква е вашата соработка со овие домови?

13. Општо згрижување во семејство на деца без родители / лица со попреченост / стари лица

- Која е вашата улога во процесот на згрижување во семејство на лица од наведените категории?
- Дали откако лицето ќе биде згрижено работите со него и со семејството што го згрижува?
- Дали освен законски пропишаните права, згрижувачкото семејство добива некои дополнителни права од ваша страна?

14. Специјализирано згрижување во семејство на деца изложени на ризик / дете жртва на семејно насилство / дете или лице со попреченост

- Која е вашата улога во процесот на згрижување во семејство на лица од наведените категории?
- Дали откако лицето ќе биде згрижено работите со него и со семејството што ги згрижува?
- Дали освен законски пропишаните права, семејството што го згрижува добива некои дополнителни права од ваша страна?

15. Интервентно згрижување деца без родители / деца од конфликтни семејства / жртви на семејно насилство / жртви на трговија со луѓе/

- Дали изминатата година сте имале случај на интервентно згрижување?
- Како наоѓате семејство што интервентно ќе згрижи лице?

16. Сместување во установа на стари лица / лица со попреченост / деца без родители / деца во судир со законот / лица што имаат проблем со зависности / баратели на азил / маргинализирани лица што имаат потреба од третман и од рехабилитација

- Кои од наведените установи ги има во општината?
- Дали се јавни или приватни?
- Дали соработувате со овие установи? (на пр. во Домот за стари лица во Прилеп има народна кујна – Општина Прилеп го плаќа јадењето, а готвачите од домот го готват)
- Да се прави интервју во установите и да се приспособат прашањата во согласност со установата. На пример, што добиваат штитениците, колкав е капацитетот во однос на вработени и штитеници, колку има во моментот, дали има листа на чекање, колку чини сместувањето... итн.

Република Северна Македонија
Министерство за труд
и социјална политика

THE WORLD BANK
IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP

SSIP

Проект за подобрување на
социјалните услуги

